

Mieczysław Samborski
Leżajsk

Ukraińska Narodowa Samoobrona (lipiec 1943 – luty 1944) – poprzedniczka Ukraińskiej Powstańczej Armii-Zachód w Małopolsce Wschodniej. Struktura organizacyjna, obsada kadrowa i jednostki zbrojne

Słowa kluczowe

Ukraińska Narodowa Samoobrona, Ukraińska Powstańcza Armia, Małopolska Wschodnia, nacjonalizm ukraiński, czystka etniczna, Ołeksander Łucki, II wojna światowa

Streszczenie

Jest to pierwszy w polskiej literaturze historycznej tak obszerny naukowy opis powstania i sposobu organizacji Ukraińskiej Narodowej Samoobrony (UNS), funkcjonującej w dystrykcie Galicja Generalnego Gubernatorstwa w okresie od lipca 1943 do lutego 1944 (włącznie). Od 1944 r. została ona przekształcona i rozbudowana organizacyjnie do Ukraińskiej Powstańczej Armii-Zachód. UNS powstała z polecenia p.o. prowidnyka Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów Hauptmana Romana Szuchewicza. Jej bezpośrednim organizatorem był Oberleutnant Ołeksander Łucki, który w latach 1941–1942 służył w tych samych jednostkach niemieckich, co zlecający. W artykule podano z jakiego bezpośredniego powodu powstała, kto z imienia i nazwiska ją organizował w poszczególnych obwodach OUN. Opisano powstanie 23 oddziałów i czot zbrojnych, które zamordowały do lutego 1944 r. (włącznie) ponad 12 tys. Polaków, określono także ich dowódców i terytoria ich działania.

Formalnie Ukraińska Powstańcza Armia (UPA) pod dowództwem Hauptmana Romana Szuchewicza powstała w grudniu 1943 roku. Składały się na nią dwie Generalne Grupy Operacyjne – UPA-Północ, działająca na Wołyniu i UPA-Zachód, funkcjonująca w Małopolsce Wschodniej¹. UPA-Zachód to przekształcona i powiększona Ukraińska Narodowa Samoobrona (UNS) istniejąca w Dystrykcie Galicja Generalnego Gubernatorstwa (GG), którą powołano w połowie lipca 1943 roku. Formalnie przestała istnieć z chwilą powstania UPA-Zachód, ale praktycznie dopiero z dniem 1 marca 1944 roku, kiedy to rozkazem nr 17 zostało utworzonych 5 Wojskowych Okręgów (WO)². Proces reorganizacji struktur terenowych trwał kilka miesięcy. Przykładowo, zastępca dowódcy WO nr 2 „Buh” UPA-Zachód Myrosław Onyszkewicz zeznawał, że dopiero „(...) od końca maja 1944 r., tj. okresu kiedy u mnie był d-ca [dowódca] UPA »Zachód« »Szelest« [Wasył Sydor] oddziały U.N.S.-u z jego polecenia przyjęły nazwę U.P.A. (Ukraińska Powstańcza Armia)”³.

---

¹ Nazwą geograficzną „Małopolska Wschodnia” jako uzusem (czyli zwyczajem) językowym, motywowaną ideologią, tradycją i praktyką, obejmując obszary przedwojennych województw: lwowskiego, tarnopolskiego i stanisławowskiego leżące obecnie poza granicami Polski. Ten termin nigdy nie stał się nazwą urzędową (zob. K. Hibel, *Od „Małopolski Wschodniej” do „Ukrainy Zachodniej”. Geneza, rozwój oraz zakres funkcjonowania w języku polskim nazw geograficznych odnoszących się do „Galicji Wschodniej” w latach 1918–1939*, „Slavia Orientalis” 2012, t. 61, nr 4, s. 493–494; zob. też H. Batowski, *Pojęcie polityczne Galicji Wschodniej*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne” 1993, nr 103; *Ukraińska myśl polityczna w XX wieku*, Materiały z międzynarodowej konferencji naukowej zorganizowanej przez Instytut Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego i Fundację św. Włodzimierza Chrzciciela Rusi Kijowskiej w Krakowie 28–30 maja 1990, red. M. Pułaski, t. 1088, z. 103, Kraków 1993, s. 33–43).

² Л. Шанковський, *Тринадцять літ... (Дії УПА й збройного підпілля ОУН на терені Військової округи ч. 4 «Говерля» в 1943–1956 рр.)*, [w:] *Альманах Станіславівської землі. Збірник матеріалів до історії Станіславова і Станіславівщини*, ред. кол., І. Ставничий, О. Левицький, о. В. Клодницький та ін., [т. I], Нью-Йорк–Торонто–Мюунхен 1975, s. 166.

³ Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Biuro Udostępniania (dalej AIPN BU), 0259/67, k.154 (*Protokół przesłuchania podejrzanego Onyszkiewicza Mirosława z 20 V 1948 r.*); Trochę inna wersja (bez wzmianki o dowódcy UPA „Zachód” „Szelesta”), [w:] *Polska i Ukraina w latach trzydziestych–czterdziestych XX wieku*, t. 4, cz. 2, *Polacy i Ukraińcy pomiędzy dwoma systemami totalitarnymi 1942–1945*,

Misję zbudowania UNS Hauptmann R. Szuchewicz powierzył w lipcu 1943 roku Oberleutnantowi Ołeksandrowi Łuckiemu⁴, który w tym czasie przebywał na Wołyniu i posiadał kolosalne doświadczenie zdobyte podczas zakładania Ukraińskiej Wojskowej Armii, przekształconej w kwietniu tego roku w UPA (Kłaczkiwskiego)⁵.

Powstanie UNS w praktyce oznaczało rozpoczęcie na większą skalę mordowania Polaków w Małopolsce Wschodniej. O ile na Wołyniu w czerwcu 1943 roku zapoczątkowano ludobójczą fazę mordowania ludności polskiej, to w Małopolsce Wschodniej w tej sprawie, w tym czasie, panował względny spokój. Wedle polskich badań do końca 1942 roku Ukraińcy i nacjonałiści ukraińscy zamordowali 71 osób, ale w 1943 roku już 2 524, a w pierwszym kwartale 1944 roku – aż 10 282 Polaków z około 57% miejscowości Małopolski Wschodniej, z których posiadamy jakiegokolwiek informacje⁶.

Celem podstawowym tego artykułu jest opisanie struktury organizacyjnej i obsady kadrowej dowództwa UNS, a także ujawnienie

---

opr. nauk. G. Motyka, J. Szapował, t. 4, cz. 2, Warszawa–Kijów 2005, s. 1363.

⁴ Державний Архів Служби Безпеки України (dalej ДА СБУ), ф. 5, спр. 67418, т. 1, арк. 242–274 (*Протокол допроса обиняемого Луцкого Александра Андреевича, от 1–2 августа 1945 года гор[од] Киев*), [w:] Роман Шухевич у документах радянських органів державної безпеки (1940–1950), ред. П.П. Сергійчук, т. 1, Київ 2007, s. 535–536.

⁵ M. Samborski, *Sprawcy ludobójstwa Polaków na Wołyniu w czasie II wojny światowej. Historia Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów i Ukraińskiej Powstańczej Armii*, Warszawa 2018, s. 312, 390–396 (t. 1), 10–13 (t. 2).

⁶ Moje wyliczenia po „oczyszczeniu” liczby ofiar z zabitych Polaków przez inne formacje ukraińskie (np. hilfpolcję czy żołnierzy SS-Dywizji Galicja) na podstawie: S. Siekierka, H. Komański, K. Bulzacki, *Ludobójstwo dokonane przez nacjonalistów ukraińskich na Polakach w województwie łwowskim 1939–1947*, Wrocław 2006, passim; H. Komański, S. Siekierka, *Ludobójstwo dokonane przez nacjonalistów ukraińskich na Polakach w województwie tarnopolskim 1939–1946*, Wrocław 2006, passim; S. Siekierka, H. Komański, E. Różański, *Ludobójstwo dokonane przez nacjonalistów ukraińskich na Polakach w województwie stanisławowskim 1939–1946*, Wrocław 2007, passim; ks. J. Wołczański, *Eksterminacja narodu polskiego i kościoła rzymskokatolickiego przez ukraińskich nacjonalistów w Małopolsce Wschodniej w latach 1939–1945. Materiały źródłowe, cz. 1*, Kraków 2005; idem, *Eksterminacja narodu polskiego i kościoła rzymskokatolickiego przez ukraińskich nacjonalistów w Małopolsce Wschodniej w latach 1939–1945. Materiały źródłowe cz. 2*, Kraków 2006, passim.

liczby oraz miejsc dyslokacji i dowództw poszczególnych oddziałów zbrojnych UNS. Sprawy wewnętrznej struktury poszczególnych jednostek organizacyjnych i funkcjonowania we wszystkich sferach poruszam tylko w zakresie wynikającym z potrzeb narracji, skupiając uwagę na bezpośrednich organizatorach i wykonawcach mordów na Polakach, które od lutego 1944 roku przyjmowały charakter czystki etnicznej. W polskiej literaturze tematu tylko w jednym dziele naukowym⁷ znalazły się informacje na dwóch stronach, w tym tylko kilka zdań o tej organizacji, reszta tekstu jest poświęcona najczęściej obronnym walkom z Niemcami.

* * *

Nie mamy żadnych wątpliwości w sprawie pierwotnej przyczyny powołania UNS przez Hauptmanna R. Szuchewicza. Wśród historyków panuje zgodność poglądów, że jej powstanie było związane z „rajdem” komunistycznego Sumskiego Zgrupowania Partyzanckiego Sidora Kowpaka po dystrykcie Galicja Generalnego Gubernatorstwa⁸. To wydarzenie, zdaniem naukowców ukraińskich, miało unaocznic kierownictwu OUN, jak i społeczeństwu ukraińskiemu słabość niemieckiej władzy okupacyjnej i dlatego nacjonałiści wykorzystali ten moment do powołania UNS do walki z oddziałami niemieckimi⁹. Jest to klasyczny przykład zakłamania naukowców ukraińskich. Nie musieli oni tworzyć nowych interpretacji historii, gdyż sam twórca i dowódca UNS – O. Łucki już w sierpniu 1945 roku zeznał wprost, że: „Kiedy

---

⁷G. Motyka, *Ukraińska partyzantka 1942–1960. Działalność Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów i Ukraińskiej Powstańczej Armii*, Warszawa 2006, s. 218–220.

⁸Np.: I. Патриляк, *«Встань і борись! Слухай і вір...»: Українське націоналістичне підпілля та повстанський рух 1939–1960 рр.*, Львів 2012, s. 320; В. Мороз, *Українська Народна Самооборона (УНС) на терені Дрогобицької області (1943 рік)*, „Визвольний шлях”, книга (dalej kn.) 6 (627), s. 57.

⁹Ю. Киричук, *Український національний рух 40–50-х років ХХ століття: ідеологія та практика*, Львів 2003, s. 126; А. Кентій, *Збройний чин українських націоналістів 1920–1956. Історико-архівні нариси*. Т. 2: *Українська повстанська армія та збройне підпілля Організації українських націоналістів 1942–1956*, Київ 2008, s. 97; I. Патриляк, op. cit., s. 318–319.

po kilku dniach Główny »Prowid« otrzymał wiadomości o pojawieniu się na terytorium Ukrainy Zachodniej oddziałów partyzantki sowieckiej pod dowództwem S. Kowpaka, R. Szuchewicz powierzył mnie stworzenie na terytorium Galicji, głównie w Karpatach, tak zwaną »UNS« – Ukrainką Narodową Samoobronę do walki z tymi oddziałami¹⁰. Nie powiedział, że nowa organizacja powstała do walki z Niemcami, jak to twierdzą naukowcy ukraińscy, ale w odezwie „Ukraińcy!” do ludności ukraińskiej z lipca 1943 roku dowództwo UNS jeszcze raz w sposób jasny sprecyzowało cel jej utworzenia:

My nie możemy dopuścić do tego, żeby w imię planów nienawistnej Moskwy płonęły nasze wsie, rujnowało się nasze dobro, żeby na naszej Ukrainie gnieździły się enkawudowskie bandy. Tym moskiewsko-bolszewickim agentom odpowiadamy organizowaną narodową samoobroną, aby własnymi piersiami ochronić naszą ojczyznę. Naród ukraiński nie da się zniewolić i formalnie organizuje Ukrainką Narodową Samoobronę dla walki z bolszewickimi bandami partyzanckimi w Karpatach¹¹.

Problem tkwił w tym, że oddziały UNS zaczęły powstawać za późno, bo dopiero w drugiej połowie lipca, a wyżej wymienieni partyzanci komunistyczni weszli na obszar województwa tarnopolskiego już 6 lipca. Ich celem było dotarcie do ośrodka naftowego w okolicach Bitkowa (pow. nadwórniański, woj. stanisławowski). Z uwagi na krytyczne starcie z jednostkami niemieckimi w okolicy Delatyna (pow. nadwórniański) od 5–6 sierpnia 1943 roku znalazły się w dro-

---

¹⁰ ДА СБУ, ф. 5, спр. 67418, т. 1, арк. 242–274 (*Протокол допроса обвиняемого Луцкого Александра Андреевича, от 1–2 августа 1945 года гор[од] Киев*), [w:] *Боротьба проти повстанського руху і націоналістичного підпілля: протоколи допитів заарештованих радянськими органами державної безпеки керівників ОУН і УПА*. Л. УПА нс, ред. П. Сохань П. Потічний та ін., т. 9, Київ–Торонто 2007, s. 336.

¹¹ ЦДАГОУ, ф. 57, оп. 4, спр. 358, арк. 24 (*Зверення Української народної самооборони на західних українських землях до місцевого населення із закликом створювати збройні загони для боротьби з радянськими партизанами на територіях Карпат*), [w:] *Український національно-визвольний рух на Прикарпатті в ХХ столітті. Документи і матеріали*, т. 2, кн. 1 (1939–1945), відповідальний ред. М. Кугутяк, Івано-Франківськ 2009, s. 258.

dze powrotnej do obwodu żytomierskiego¹². Jak się okazało komuniści w żaden sposób nie występowali przeciwko miejscowej ludności, chyba że byli to współpracownicy i kolaboranci władzy okupacyjnej, za to niszczyli infrastrukturę wykorzystywaną przez Niemców (przede wszystkim szyby naftowe oraz mosty drogowe i kolejowe) i jednostki zbrojne okupanta. Nie pomny tych wiadomości Petro Sodol uważa, że powodem powstania UNS, oprócz czynnika partyzantki bolszewickiej, była konieczność stworzenia przeciwwagi do zaciągu Ukraińców do 14 SS-Schützen-Division „Galizien”¹³, a Ihor Drohobycki dodaje, że istotnym czynnikiem sprawczym była także aktywizacja polskiego podziemia i oddziałów AK¹⁴. Moim zdaniem oba te powody nie były znaczące. Po pierwsze, zdaniem wielu naukowców (nie tylko ukraińskich) do zaciągu do dywizji zgłosiło się ponad 80 tys. chętnych¹⁵ (w świetle najnowszych informacji ta liczba jest kilku-, kilkunastokrotnie zawyżona), a w tym czasie akowcy działali tylko kilkusobowymi patrolami i nie mieli jeszcze ani jednego większe-

---

¹² Szerzej: A.S. Kowpak, *Od Putywla do Karpat*, Warszawa 1949, passim; P. Werszyhora, *Karpacki rajd*, Warszawa 1951, passim; *Дневник С. В. Руднева*, [w:] *Партизанская война на Украине. Дневники командиров партизанских отрядов и соединений 1941–1944*, кол. составителей: О. В. Бажан, С. И. Власенко, А. В. Кентий, Л. В. Легасова, В. С. Лозицкий (рук.), Москва 2010, s. 116–130; В. Яшан, *Під брунатном чоботом. Німецька окупація Станіславівщини в Другій світовій війні, 1941–1944*, Торонто 1989, s. 159–165, 168–187; П. Росицький, *Українська народна самооборона в Дистрикті „Галичина” у 1943 році (на правах рукопису)*, Львів 2018, s. 164–165; G. Mazur, *Pokucie w latach drugiej wojny światowej. Położenie ludności, polityka okupantów, działalność podziemia*, Kraków 1994, s. 175–177; J. Węgierski, *Armia Krajowa w okręgach Stanisławów i Tarnopol*, Kraków 1996, s. 98, 106–107.

¹³ П. Содоль, *Карпатська група УПА Говерля*, [w:] *Група УПА „Говерля”. Книга перша: Звіти та офіційні публікації. Літопис УПА Нова серія* [dalej: Л. УПА нс], впоряд. П. Содоль, т. 18, Торонто 1990, s. 7–8.

¹⁴ Л. Шанковський, *Тринадцять літ...*, op. cit., s. 168; І. Дрогобицький, *Формування Української народної самооборони як першооснови УПА „Захід” у матеріалах радянських органів дежвезпеки*, „Галичина”, ч. 24/ 2013, s. 113.

¹⁵ Np. M. Jasiak, *Stanowisko i los Ukraińców w generalnym Gubernatorstwie (bez Galicji) w latach okupacji niemieckiej*, [w:] *Polska–Ukraina: trudne pytania. Materiały IV międzynarodowego seminarium historycznego „Stosunki polsko-ukraińskie w latach II wojny światowej” Warszawa, 8–10 października 1998*, red. R. Niedzielko, t. 4, Warszawa 1999, s. 220.

go oddziału partyzanckiego. Sam dowódca UNS zeznając na temat jej zadań powiedział, że „Zgodnie z zaleceniami Szuchewicza UNS zakazywało prowadzenie jakichkolwiek ofensywnych operacji przeciwko Niemcom, a w stosunku do nich zajęliśmy taktykę obrony”¹⁶. Zgoła odmiennie było z Polakami. O. Łucki potwierdził, że „W odniesieniu do Polaków było proste zalecenie o likwidacji fizycznej wszystkich uczestników [sic!] »Armii Krajowej«”¹⁷. Szkopuł tkwił w tym, że za akowca nacjonaliści ukraińscy uważali każdego podejrzanego przez nich Polaka.

Zasadnicze moje wątpliwości w sprawie celów i zadań funkcjonowania UNS dotyczą jej ewentualnych związków z niemieckimi formacjami policyjnymi i wojskowymi. Generalny pogląd historyków ukraińskich, że jej podstawowym zadaniem była walka z okupantem niemieckim¹⁸ nie daje się obronić z tego podstawowego powodu, że w dostępnej literaturze przedmiotu można naliczyć raptem 28 takich zdarzeń z udziałem UNS (wliczając w to akty z udziałem choćby tylko 2 osób) podczas całego okresu jej istnienia¹⁹. Dla porównania, polskie oddziały partyzanckie liczące od 50 do 100 ludzi w okresie od grudnia 1943 do kwietnia (włącznie) 1944 roku atakowały okupanta aż od 243 do 407 razy miesięcznie²⁰. Nie da się obronić także teza o potrzebie zwalczania polskiego ruchu partyzanckiego, szczególnie formacji AK, gdyż w momencie podejmowania decyzji o powstaniu UNS AK nie posiadała na tym terenie żadnego oddziału partyzanckiego²¹,

¹⁶ *Протокол допроса..., Луцкого..., от 1–2 августа 1945..., [w:] Роман Шухевич..., op. cit., s. 540.*

¹⁷ *Ibidem.*

¹⁸ П. Росіцький, *op. cit.*, s. 2; też: Л. Шанковський, *Українська Повстанча Армія*, [w:] *Історія українського війська*, Вінніпер 1953, s. 688–690; І. Патриляк, *op. cit.*, s. 320.

¹⁹ Нр. *Українська Повстанська Армія в світлі документів з боротьби за Українську Самостійну Соборну Державу 1942–1950 рр., Збірка документів за 1942–1950 рр. Бойові дії УПА за 1943–1950 рр.*, Частина друга, 1960, s. 14–35.

²⁰ K. Radziwończyk, *Niemieckie siły zbrojne w okupowanej Polsce 22.6.1941 – wiosna 1944 r.*, cz. 2, „Wojskowy Przegląd Historyczny” 1962, r. 7, październik–grudzień 4 (26), s. 69–71.

²¹ Pierwszy oddział partyzancki AK został utworzony w lipcu 1943 roku w po-

a systematyczna działalność kilkusobowych patroli dopiero kielkowała²². Po odejściu grup ukraińskich partyzantów komunistycznych z Sumskiego ZP Sidora Kowpaka, pozostały na ograniczonym terytorium nieliczne kilkusobowe zespoły, w celu prowadzenia działań wywiadowczych, które było trudno wytropić, a zwalczyć jeszcze trudniej. W rzeczywistości, jak pokazały nieodległe wydarzenia, jednostki zbrojne UNS przede wszystkim wzięły udział w czystce etnicznej ludności polskiej²³. Dlatego moim zdaniem, być może dyskusyjnym, powstanie UNS było fragmentem większego niemieckiego planu zabezpieczenia ładu i porządku wśród miejscowej ludności i zwalczania w przyszłości wrogich władzy okupacyjnej jednostek zbrojnych (np. ukraińskiej partyzantki komunistycznej, oddziałów AK). Pisząc wprost, zastanawiam się czy UNS nie powstała na zlecenie niemieckich władz bezpieczeństwa i czy nie była częścią niemieckich formacji. Pogląd ten wzmacnia twierdzenie Wasyla Jaszana – ówczesnego zastępcy kierownika Obwodowego Zarządu administracji niemieckiej obwodu Stanisławowskiego, że „(...) o istnieniu naszej partyzantki [Niemcy] byli dobrze poinformowani”²⁴.

* * *

Przez cały okres istnienia UNS jej dowódcą był Oberleutnant O. Łucki²⁵. Powołał on sztab wojskowy, o którym zeznał, co następuje:

---

wiecie brodzkim i nazywał się „ruchomy oddział dyspozycyjny” (K. Krajewski, *Na straconych posterunkach. Armia Krajowa na Kresach Wschodnich II Rzeczypospolitej*, Kraków 2015, s. 526).

²² Np. w początkach 1944 Kedyw Okręgu Stanisławów AK miał 134 żołnierzy w 16 patrolach dywersyjnych i 2 likwidacyjnych (K. Krajewski, op. cit., s. 544), a w Okręgu Stanisławów pod koniec kwietnia 1944 roku było 80 żołnierzy w Kedywie w 16 patrolach (І.І. Льюшин, *Протистояння УПА і АК [Армії Крайової] в роки другої світової війни на тлі діяльності польського підпілля в Західній Україні*, Київ 2001, s. 226).

²³ Patrz: M. Samborski, op. cit., s. 68–70.

²⁴ В. Яшан, op. cit., s. 91.

²⁵ Ołeksandr Łucki urodził się w 1910 r. w gminnej wiosce Bednarów (pow. stanisławowski) w rodzinie chłopskiej. Miał 3 braci i siostrę. W 1932 r. ukończył gimnazjum w Stanisławowie. W latach 1932–1933 odbył obowiązkową służbę

Dla kierowania działalnością UNS został przeze mnie utworzony sztab, do którego wprowadziłem następujące osoby: 1. Ja – Łucki – pod pseudonimem – „Berkut”, jako dowodzący UNS. 2. Wołodymyr Banach, pseudonim „Hordijenko”, pracował u Niemców jako komendant policji ukraińskiej m[ia]sta Stanisławowa, naczelnik sztabu. 3. Gołębowski – burmistrz m[ia]sta Stanisławowa, u Niemców pracował w sztabie [myślę, że miał na uwadze urząd administracji – MS] jako referent [kierownik] personalno-mobilizacyjny. „Sokił” [Peter Kyryłowicz, piszę o nim dalej]

---

wojskową. Jesienią 1933 r. skazany na 6 lat więzienia za posiadanie broni i udział w przygotowaniu zamachu w Stryju na kuratora Stanisława Gadomskiego. Po zwolnieniu powrócił do rodzinnej wioski i pracował w biurze mleczarni. W marcu 1939 r. przewencyjnie zatrzymany i następnie zwolniony 17.09.1939 r. Po wkroczeniu Armii Czerwonej do Małopolski Wschodniej czynnie włączył się do budowy sowieckiego państwa w tym regionie, m.in. wziął udział 26.10.1939 r. jako delegat w Ukraińskim Zgromadzeniu Ludowym Zachodniej Ukrainy we Lwowie, na którym podjęto decyzję o włączeniu tzw. Zachodniej Ukrainy do USRR. Ponoć zagrożony aresztowaniem (jednak nie wiemy z jakiej przyczyny) już w listopadzie 1939 r. znalazł się w „ośrodku krakowskim” OUN (zob. M. Samborski, op. cit., s. 185–192), gdzie znalazł zatrudnienie w sekcji rejestracji uchodźców Ukraińskiego Komitetu, której kierownikiem był Jarosław Staruch – agent Abwehry. Do marca 1941 r. ukończył szereg kursów wojskowych i wywiadowczych (np. w Zakopanem) organizowanych przez aktywistów ukraińskich, uprzednio szkolonych na kursach Abwehry i jej pracowników. Od lutego, marca tegoż roku został skierowany przez Mykołę Łebedzia do Biura rekrutacji do niemieckich jednostek wywiadowczo-dywersyjnych. W maju znalazł się w niemieckim ośrodku szkolenia Abwehry Neuhammer, gdzie podjął służbę w *Sondergruppe „Nachtigall”*, ostatnio jako dowódca drużyny. Od grudnia 1941 do grudnia 1942 służył w *Schutzmannschaft Battalion 201*, ostatnio jako dowódca plutonu w stopniu Oberleutnant. W międzyczasie ożenił się z Juliją Sameczuk (z domu Plisak), która w „ośrodku krakowskim” ukończyła abwehrowski kurs radiołączności, a latach 1942 i 1943 mieszkała w Równem, zaś jej mieszkanie wykorzystywał Dmytro Klaczkowski. O. Łucki w okresie od lutego do połowy lipca 1943 r. (z miesięczną przerwą) przebywał na Wołyniu ściśle współpracując z tym dowódcą. Od 15.07.1943 r. organizował w dystrykcie Galicja UNS i był jej dowódcą, a po formalnym przekształceniu w UPA-Zachód przez kilka tygodni dowodził nią. Następnie pracował w sztabie wojskowym UPA [Szuchewicza]. Wedle samego O. Łuckiego w okresie od 19.05 do 13.06.1944 r. został aresztowany przez Niemców w Kamionce Strumiłowej. Po „zwolnieniu” znalazł się w Krynicy Górskiej, gdzie ześrodkowywało się pod presją działań frontowych wiele agend Abwehry. 12.07. powrócił do powiatu samborskiego i razem z szefem sztabu wojskowego UPA [Szuchewicza] Dmytro Hrycajem, ps. „Perebijnis” powrócił w Karpaty, na zaplecze Wehrmachtu (*Українские националистические организации в годы второй мировой войны. Документы. В двух томах*, т. 2, 1944–1955, Москва 2012, s. 720. Od sierpnia 1944 r. do swojego aresztowania

– pseudonim, nazwiska nie pamiętam, były kapitan [Armii] URL. W 1941 roku pracował jako komendant policji ukraińskiej w m[iasteczku] Tyśmienica w obwodzie Stanisławowskim – w sztabie UNS pracował jako kierownik wywiadu wojskowego. (...) 5. Wasyl Czyżewski – pseudonim „Artem”, „Demyd” jako mój adiutant, w rzeczywistości to on kierował sztabem UNS²⁶.

Nie miał też żadnych skrupułów w ujawnieniu miejsc przebywania „sztabowców” i zeznał, że:

Nasz sztab nie miał stałego miejsca przebywania, ponieważ zarówno ja, jak i „Demyd” znajdowaliśmy się w pozycji nielegalnej i dlatego w celu konspiracji przyszło nam często przemieszczać się. Banach, Gołębowski i „Sokił” mieszkali legalnie, pierwsi dwaj w mie[ście] Stanisławowie, a następny w m[ieście] Tyśmienica. Razem z „Demidem” ukrywaliśmy się we wsi Jamnica w rejonie Stanisławowa [ściślej w gm. Pasieczna], a także przebywaliśmy w mie[ście] Stanisławowie na ulicy 3-go Maja w mieszkaniu Banacha, numeru domu i mieszkania nie przypominę [sobie]²⁷.

UNS miała być w założeniu formacją terenową i o jej formowaniu Oberleutnant O. Łucki powiedział, że:

Dałem „Robertowi”, „Szpakowi” i „Nestorowi” sprawdzalne cyfry [sic!] – do końca lipca przeprowadzić mobilizację członków OUN, zdolnych służyć w UNS. „Robertowi” nakazałem utworzyć na terytorium Stanisławskiego obwodu dwa kurenie o [łącznej] liczebności od 800 do 1000 [udzi]. „Szpakowi” na terenie

---

przez NKGB 22.01.1945 dowodził UPA-Zachód Karpaty. Został aresztowany we wsi Babin Zarzeczny (gm. Wojniłów, pow. kałuski, woj. stanisławowskie) i wyrokiem trybunału MWD (Ministerstwo Spraw Wewnętrznych) Okręgu Ukraińskiego z dnia 10.08.1946 r. skazany na karę śmierci i stracony. W ukraińskim nacjonalistycznym ruchu posługiwał się m.in. następującymi pseudonimami: „Berkut”, „Andrijenko”, „Bohdan”, „Demjan”, „Marko”, „Bohun” i „Czornyj”. (О. Іщук, С. Кокін, Вступ, [w:] Л. УПА нс, т. 9, s. 28–30; І. Дрогобицький, op. cit., s. 113; Л. УПА нс, т. 9, s. 268–391).

²⁶ *Протокол допроса..., Луцкого..., от 1–2 августа 1945..., [w:] Роман Шухевич..., op. cit., s. 538; też [w:] Л. УПА нс, т. 9, s. 337–338.*

²⁷ *Протокол допроса..., Луцкого..., от 1–2 августа 1945..., [w:] Роман Шухевич..., op. cit., s. 538.*

обводу стрийського [sic!] [poleciłem] utworzyć jeden kureń o liczebności do 600 lu[dzi]. „Nestorowi” na terenie обводу Tarnopolskiego [poleciłem] utworzyć jeden kureń o liczebności w przybliżeniu z 400 ludzi²⁸.

W tej wypowiedzi zeznający popełnił błąd nazywając obwód drohobycki – stryjskim. Tutaj muszę dodać, że OUN w Małopolsce Wschodniej miała strukturę terenową. Krajowi OUN – Zachodnie Українське Зієміє (w tym czasie jego prowadzonym był Mychajło Stepaniak, ps. „Leks”²⁹, ZUZ) podlegały cztery обводи OUN, na czele których stali: w stanisławowskim – Jarosław Melnyk, ps. „Robert”³⁰; w drohobyckim – Zynowij Błahuj, ps. „Szpak”³¹, w tarnopolskim – Iwan Szanajda, ps. „Nestor”³² i w lwowskim – Osyp Szkambara, ps. „Kedr”³³. Jak z powyższego wynika, zadanie organizacji UNS dostało trzech prowadzących обводów OUN, poza O. Szkambarą.

Zdawałoby się, że bezpośrednimi organizatorami oddziałów zbrojnych byli referenci wojskowi w tychże обводach, ale stało się tak tylko w dwóch обводach OUN. W stanisławowskim był nim Iwan Belejłowicz, ps. „Hawriliw” (potem „Dzwinczuk”), absolwent szkoły Abwehry w Saubersdorf (Austria), który służył w Werkschutz³⁴,

---

²⁸ Ibidem, s. 536.

²⁹ О. Іщук, С. Кокін, op. cit., s. 19.

³⁰ ДА СБУ, ф. 5, спр. 67418, арк. 115 (*Протокол допроса обвиняемого Савчак Дмитрия Алексеевича, 10 июля 1945 года, г[ород] Киев*), [w:] Л. УПА нс, т. 9, s. 425, 859.

³¹ В. Ільницький, *Дрогобицька округа ОУН: структура і керівний склад (1945–1952)*, Дрогобич 2009, s. 79; В. Мороз, *З листування членів проводу ОУН (листопад 1944–травень 1945)*, „Український Визвольний Рух”, № 10/2007, s. 47.

³² С. Воляннюк, *Нарис про діяльність ВО УПА „Лисоня”*, [w:] *Воєнна округа УПА Лисоня 1943–1952. Документи і матеріали*, Л. УПА нс, т. 20, Київ–Торонто 2012, s. 45; Н. Музак, *УПА-Захід і збройне підпілля ОУН у боротьбі за Українську Самостійну Соборну Державу у 1942–1960 рр.*, серія „За тебе, свята Україно”, кн. 7, Чернівці–Торонто 2011, s. 88.

³³ *Воєнна округа УПА „Буг”. Документи і матеріали 1943–1952. Л. УПА нс*, упор. В. Мороз, О. Вовк, т. 12, Київ–Торонто 2009, s. 655.

³⁴ І. Белейловхич, *Спогади*, [w:] *Л. УПА серія „Події і люди”*, кн. 5, s. 47–57; В.-І. Порендовський, *Штафетні лінії*, Львів 2010, s. 131–132.

a w tarnopolskim – bezpośrednim realizatorem był Omelan Polowij³⁵ vel Szuchaj Ostap (ps. „Oczeret”, „Ostap”)³⁶, który do końca 1942 służył w *Schutzmannschaft Bataillon 201*³⁷. Natomiast w obwodzie drohobyckim za powstanie UNS odpowiadał dotychczasowy referent wojskowy krajowego prowidu na ZUZ – Łuka Pawłyszyn, ps. „Mawczyn”. Po październikowym (w 1943 roku) posiedzeniu głównego prowidu OUN O. Łucki powołał na organizatora oddziałów UNS w dotychczas pomijanym obwodzie lwowskim referenta wojskowego „Jarekę” (Oberleutnanta Ostapa Łyndę^{38,39}). W praktyce okazało się, że nadzorując całość bezpośrednio organizował oddziały w okręgach OUN lwowskim i złoczowskim, a jego „zastępcą” M. Onyszkewicz, ps. „Bohdan” w rawskim i sokalskim⁴⁰.

Wedle bardzo optymistycznych zeznań O. Łuckiego „W połowie sierpnia 1943 roku w oddziałach UNS naliczono do 2000 ludzi. (...) Przeze mnie zostało sformowanych 5 kuren UNS⁴¹ i proces tworzenia przez niego oddziałów UNS został zakończony. Równocześnie sam przyznał, że nie były one zdolne do walki z „partyzantami so-

---

³⁵ С. Воляннюк, *Омелян Польовий – Остап. Л. УПА серія „Події і люди”*, кн. 24, Торонто–Львів 2013, s. 27.

³⁶ І. Дрогобицький, op. cit., s. 114; Л. Павлишин, „*На грані двох світів...*”. *Спогади військовика-бандерівця*, Львів 2010, s. 216; Ф. Полянський, *Українська Народна Самооборона у другій половині 1943 р.: на шляху творення війська*, <http://komb-a-ingwar.blogspot.com/2010/09/1943.html>, [dostęp: 15.01.2019], s. 10 z 11.

³⁷ С. Воляннюк, *Омелян Польовий...*, op. cit., s. 22–24.

³⁸ Służył w *Sondergruppe „Nachtigall”* i dowodził plutonem w *Schutzmannschaft Bataillon 201* (В. Мороз, *Майор УПА Остап Лінда-„Ярема”*, <http://ukrnationalism.com/history/778-maior-upa-ostap-lynda-yarema.html>, [dostęp: 18.11.2018]); П. Содоль, *Українська Повстанча Армія. Довідник*, Нью-Йорк 1994, s. 96.

³⁹ *Протокол допроса..., Луцкого..., от 1–2 августа 1945...*, [w:] Роман Шухевич..., op. cit., s. 539; П. Росіцький, op. cit., s. 121; AIPN BU 0 259/67, 1313III, k. 144v (*Protokół przesłuchania podejrzanego Onyszkiewicza Mirosława z 20 V 1948 r.*).

⁴⁰ AIPN BU 0 259/67, 1313III, k. 144v (*Protokół przesłuchania podejrzanego Onyszkiewicza..., 20 V 1948 r.*).

⁴¹ *Протокол допроса..., Луцкого..., от 1–2 августа 1945...*, [w:] Роман Шухевич..., op. cit., s. 537.

wieckimi” z uwagi na braki w uzbrojeniu, poza tym były nieprzygotowane pod względem rzemiosła wojskowego, dlatego zostały poddane szkoleniu wojskowemu. Zdaniem Petry Rosického „Większość składu szeregowców była uciekinierami z robót przymusowych w Niemczech i ze służby budowlanej [*Baudienst*]”⁴². Dodam, że zdecydowana większość kadry dowódczej wywodziła się z ukraińskiej hilfpolicii, Wehrmachtu i przede wszystkim z *Schutzmannschaft Bataillon 201*, co jednoznacznie wynika z dalszej części artykułu. Według O. Łuckiego na koniec grudnia 1943 roku UNS liczyła już 5–6 tys. ludzi, a jej wartość bojowa była na wystarczającym poziomie⁴³. Niestety, liczby te naukowcy ukraińscy przyjmują bezkrytycznie i je powielają. Ale o tej sprawie będą pisał dalej.

* * *

Pierwszy oddział UNS powstał w stanisławowskim obwodzie OUN, który dzielił się na trzy okręgi: kołomyjski, stanisławowski i kałuski. Oddziały organizowali referenci wojskowi prowidów tych jednostek. Już wiemy, że obwodowym referentem wojskowym był I. Belejłowicz, ps. „Hawriliw”⁴⁴. W tej sprawie wydatnie pomagał mu ówczesny obwodowy referent wywiadu Peter Kyryłowicz *vel* Konstantyn, ps. „Sokil”, który był komendantem hilfpolicii, kolejno w Bohorodczanach, Nadwórnej i Tyśmienicy⁴⁵. Czy także w okresie tworzenia przez niego UNS – nie wiemy. W kołomyjskim okręgu OUN oddziały organizował referent wojskowy Dmytro Horniakewicz, ps. „Murza”, który w latach 1941–1942 służył w *Sondergruppe „Nachtigall”* i *Schutzmannschaft Bataillon 201*. W tych niemieckich jednostkach służyli także: referent wojskowy w okręgu stanisławowskim Stepan Burdyn, ps.

---

⁴² П. Росіцький, *op. cit.*, s. 88.

⁴³ *Протокол допроса..., Луцкого..., от 1–2 августа 1945..., [w:] Роман Шухевич..., op. cit.*, s. 539–540.

⁴⁴ П. Содоль, *Українська..., 1994, op. cit.*, s. 66.

⁴⁵ С. Лесів, Я. Коретчук, П. Хмара *сотник УПА, Вогні повстання УПА на відтинку Чорного Лісу 1943–1945*, ч. перша, 1949 [Reprint, Kałusz 2014], s. 11; też przypis 7.

„Szram” oraz kałuski referent wojskowy Jakiw Dub, ps. „Kłytenko”⁴⁶. Ten pierwszy oddział UNS o kryptonimie „Siromanci” zaczęto tworzyć w kałuskim okręgu OUN na przełomie czerwca i lipca 1943 roku, a kolejne, w pozostałych dwóch okręgach OUN od połowy sierpnia 1943 roku. Dla tych dwóch okręgów I. Belejłowicz⁴⁷ wyznaczył specjalnych inspektorów szkoleniowych w osobach: Petro Melnyka, ps. „Chmara” (byłego swojego ochroniarza, a w chwili tej nominacji – powiatowego referenta wojskowego⁴⁸) dla powiatów tłumackiego i halickiego oraz Fedira Kowalczuka, ps. „Bohun” dla kołomyjskiego okręgu OUN⁴⁹. Obaj wcześniej służyli w *Sondergruppe* „Nachtigall” i *Schutzmannschaft Bataillon 201*⁵⁰. Nietrudno zauważyć, że wszyscy ci organizatorzy oddziałów UNS wywodzili się z niemieckich formacji zbrojnych.

Jakkolwiek ounowski kałuski okręg był kolebką oddziałów UNS, to rozpoczęcie tworzenia oddziału „Siromanci” nastąpiło w rejonie wsi Mołodyńcze (gm. Bortniki) w powiecie bóbrkowskim województwa lwowskiego. Przez tydzień zgromadziło się tutaj 55 młodych Ukraińców z różnych stron: z Jaworowszczyzny, z okolic Janowa (pow. gródecki) i Rohatyna, a także miejscowi z rejonów Bóbrki i Chodorowa. 20 czerwca 1943 roku pod opieką łącznika referentury wojskowej lwowskiego obwodowego prowidu OUN Osypa Barana (ps. „Jurko”) wyruszyli w Karpaty, do wioski Sołotwina Mizuńska (pow. doliński). Na postoju we wsi Rachiń, położonej tuż przy mieście Dolina, 23 czerwca nad całą grupą objął w dowodzenie Andrij Tuczapeć⁵¹, ps. „Werch”, były żołnierz *Sondergruppe* „Nachtigall”

---

⁴⁶ Ibidem, s. 12–13, także przypisy 9, 10, 11.

⁴⁷ W tym czasie kierownictwo stanisławowskiego obwodu OUN miało siedzibę we wsi Jamnica (gm. Pasieczna, pow. stanisławowski) praktycznie leżącej na rogatkach Stanisławowa (С. Лесів, Я. Коретчук, op. cit., s. 22).

⁴⁸ В. Ільницький, *Життєвий і бойовий шлях Петра Мельника – „Хмари” (за матеріалами особистих зізнань та документів репресивно-каральних органів)*, „Галичина. Всеукраїнський науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис”, 24/2013, s. 197.

⁴⁹ С. Лесів, Я. Коретчук, op. cit., s. 22.

⁵⁰ Ibidem, s. 7, 19, przypis 26.

⁵¹ А. Тuczapeć urodził się około 1910 r. we wsi Zawadów (gm. Wierzbiany, pow.

i *Schutzmannschaft Bataillon 201*⁵². Po drodze dołączyło do nich 15 Bojków i nieco później Dmytro Karpenko, ps. „Jastrub”. W połowie lipca A. Tuzapeć został skierowany do siatki OUN, a dowódcą oddziału został D. Karpenko⁵³, ps. „Jastrub”⁵⁴, który znalazł się w oddziale dzięki protekcji wymienionego wyżej P. Melnyka⁵⁵. Do końca lipca przebywali w pobudowanym przez siebie obozie na stoku góry Czarna Syhła⁵⁶ (1287 m n.p.m.), u podnóża której leżała Sołotwina Mizuńska. Podczas pobytu tam do oddziału dołączyli: Kit, ps. „Koc”, „Krasnyj”, Stepan Kockowicz, ps. „Ljonski” i „Okuń” – byli żołnierze *Schutzmannschaft Bataillon 201*⁵⁷, którzy mieli być w przyszłości dowódcami rojów, czot, a Kit i Kockowicz nawet oddziałów. W ciągu dwóch miesięcy (sierpień i wrzesień) oddział dwukrotnie zmieniał miejsca kwaterowania. Najpierw przeniósł się na stok sąsiedniej góry Magura (1365 m n.p.m.), a następnie bardziej na północ, na górę Luta (881 m n.p.m.). W międzyczasie przebywali też w obozowisku na górze Magej (1283 m n.p.m.) w paśmie Sekuła⁵⁸. Pod koniec września oddział miał liczyć już 180 osób, gdyż był stale uzupełniany przez siatkę OUN, m.in. pod koniec sierpnia

---

jaworski, woj. lwowskie), zginął 1.11.1946 r. podczas nielegalnego przejścia granicy państwowej w rejonie Mościsk. Służył w *Sondergruppe „Nachtigall”* i *Schutzmannschaft Bataillon 201* (Л. УПА нс, т. 12, s. 650–651; В. Мороз, *Чи був Петро Мельник-„Хмара” першим командиром сотні „Сіроманці”?*, <http://ukrnationalism.com/history/1447-chy-buv-petro-melnyk-khmara-pershym-komandyrom-sotni-siromantsi.html>, [dostęp: 12.11.2017].

⁵² М. Кунанець, *Люди тішилися, що буде ще Україна*, [w:] *Яворівщина у повстанській боротьбі. Розповіді учасників та очевидців. Наконечне Перше, Наконечне Друге*, ред. Є. Луньо, т. 1, Львів 2005, s. 36, 307.

⁵³ D. Karpenko („Jastrub”, „Lutyj”) urodził się w 1912 (1917? 1919?) r. we wsi Rewiwka (rajon Krzemieńczuk, obwód Połtawski). Zginął 18.12.1944 r. w Strzeliskach Nowych (Л. УПА нс, т. 12, s. 499, 625; П. Содоль, *Українська...*, 1994, op. cit., s. 85; С. Лесів, Я. Коретчук, op. cit., s. 20).

⁵⁴ ГДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 48, арк. 184–202 (*Хроніка сотні Сіроманців, зрудень 1947*), [w:] Л. УПА нс, т. 12, s. 475–477.

⁵⁵ С. Лесів, Я. Коретчук, op. cit., s. 20.

⁵⁶ Б. Допіра, *„Сіроманці”. Відділ окремого призначення*, Львів 2003, s. 12.

⁵⁷ Ibidem, s. 13; Л. УПА нс, т. 20, s. 67, 767, 770.

⁵⁸ Б. Допіра, op. cit., s. 15–16; *Хроніка сотні Сіроманців...*, op. cit., s. 479.

do oddziału dołączyło 20 żołnierzy z cudzoziemskich formacji albo Ostlegionów, albo z *Schutzmannschaft*⁵⁹. Tak duży stan liczebny oddziału zmusił D. Karpenkę do podziału na czoty i roje. Dowódcami czot zostali: były żołnierz *Sondergruppe* „Nachtigall” i *Schutzmannschaft Bataillon 201* Hryhorij Kowalczuk, ps. „Woron”⁶⁰, Stepan Kowal, ps. „Kosacz” i „Lisowij”. Został też wydzielony rój „specjalnego przeznaczenia” pod dowództwem „Jawora”⁶¹. Innego zdania był uczestnik tych wydarzeń P. Melnyk, który uważał, że na tym etapie dowódcami czot byli: znani nam już „Koc”, „Woron” oraz „Jaworski”, czyli Kazymyr Jaworski, ps. „Bej”, który także wcześniej służył w *Schutzmannschaft Bataillon 201*⁶². Na początek listopada 1943 roku w oddziale było 130 wojaków⁶³.

Drugi oddział, mający kryptonim „Trembita” powstał w obozowisku pobudowanym na stoku góry Stołba (1078 m n.p.m.) położonej około 5 kilometrów na zachód od wsi Suchodół (gm. Spas, pow. doliński, woj. stanisławowskie). Tutaj przybyło 6 grup kandydatów spoza powiatu dolińskiego. Pierwszą, która została ześrodkowana we wsi Bohatkowce (gm. Semikowce, pow. podhajecki, woj. tarnopolskie), przyprowadził do miejsca zbiórki we wsi Suchodół „Czornomorec” (Łuka Żabycz⁶⁴). Pojawiło się tam także 37 kandydatów do oddziałów zmobilizowanych przez siatkę OUN w rejonach Brzeżan i Tarnopola oraz 13 hilfpolician-tów na czele z komendantem „Stepem”⁶⁵. W czasie marszu do miejsca zbiórki, między Rypianką a Kamieniem, do grupy dołączył – wedle „Czornomorecia” – „Czornobrywyj”⁶⁶, wedle Stepana Frasulaka, ps.

---

⁵⁹ *Хроніка сотні Сіроманців...*, op. cit., s. 479.

⁶⁰ *Бережанська земля. Книга пам'яті*, ред. В. Савчук, т. 3, Тернопіль 2006, s. 239.

⁶¹ *Ibidem*, s. 478.

⁶² С. Лесів, Я. Коретчук, op. cit., s. 18–19.

⁶³ „Чорноморець”, *Сотня «Трембіта» (Спомини)*, [w:] *Третя подільська воєнна округа УПА «Лисоня». Документи й матеріали. Л. УПА*, ред. С. Шгендера, т. 12, Торонто 1989, s. 218–226.

⁶⁴ Л. УПА нс, т. 12, s. 621; Natomiast P. Rosicki nazywa go Łuką Żabyczem.

⁶⁵ „Чорноморець”, op. cit., s. 212.

⁶⁶ *Ibidem*.

„Chmel” był to Iwan Halowicz⁶⁷, ps. „Czmełyk”⁶⁸. Zdaniem Serhija Wolaniuka grupa „Czmełyka”⁶⁹ została utworzona w rejonie Stratynia (gm. Puków, pow. rohatyński, woj. stanisławowskie)⁷⁰. Niedługo po niej do Suchodołu dotarła „czota” z rejonu Rawa Ruska, którą przyprowadził Jarosław Melnyk, ps. „Robert”, zastępujący chorego stanisławowskiego obwodowego prowidyka Romana Mokrija, ps. „Bajda”. Było w niej trzech przysłych dowódców oddziałów UNS/UPA: (Iwan Kapało), ps. „Brodiaha”, (Mykoła Kuźmenko?⁷¹), ps. „Petrenko” i (Hryhorij) Mazur, ps. „Kałynowicz”, a także trzech żydowskich lekarzy („Bohdan”, „Kowal” i „Kum”)⁷². Według autora przytaczanych wspomnień Ł. Zabycza, ps. „Czornomorec”⁷³ był w niej także Wasyl Mizernyj, ówczesny komendant hilfopolicii w Sanoku, który w przyszłości jako „Ren” zostanie dowódcą TW nr 26 w samodzielnym WO nr 6 na terenie dzisiejszej Polski⁷⁴. Do Suchodołu przybyła również czota z południowego obszaru województwa tarnopolskiego (powiaty: borszczowski, zaleszczycki, kopyczyńczycki, trembowelski i czortkowski)⁷⁵. Wszystkie wymienione grupy zostały połączone w jeden oddział zbrojny, mający krypto-

⁶⁷ П. Росіцький, *op. cit.*, s. 87.

⁶⁸ Відтинок «Магура» (Калуська округа). Спогади. Записав сотник С. Ф. Хмель, [w:] *Ремесло повстанця. Збірник праць підполковника УПА Степана Фрасуляка – Хмеля*, ред. Р. Забілій, Львів 2007, s. 49.

⁶⁹ P. Rosicki nazywa ją „Hajdamaky” (П. Росіцький, *op. cit.*, s. 106).

⁷⁰ С. Волянук, *Формування груп Української народної самооборони на території Тернопільської області ОУН (друга половина 1943 – початок 1944 рр.)*. <https://drive.google.com/file/d/1mrvOVYleDQ2J0YvCJZdizRqauQAGblTr/view>, [dostęp: 14.03.2019], s. 84.

⁷¹ Р. Забілій, *Полковник УПА Степан Фрасуляк – „Хмель”*, „Український визвольний рух”, № 5, Львів 2006, s. 195; wedle P. Rosickego był nim Mykoła Hirczak (П. Росіцький, *op. cit.*, s. 107).

⁷² „Чорноморець”, *op. cit.*, s. 214.

⁷³ Л. УПА нс, т. 12, s. 20, 621, 709.

⁷⁴ „Чорноморець”, *op. cit.*, s. 214.

⁷⁵ Ibidem, s. 215.

nim „Trembita”⁷⁶ pod dowództwem „Czornobrywego”⁷⁷ i udały się 24 sierpnia do wyżej wspomnianego obozowiska na stoku góry Stołba, celem wzięcia udziału w szkoleniu wojskowym⁷⁸. We wrześniu „Czornobrywy” gdzieś znikł i nowym dowódcą oddziału został I. Kapało⁷⁹, ps. „Brodiaha”. Około 20 października tenże oddział został przeniesiony na stok góry Przysłup (1012 m n.p.m.) położonej między górami Czarna Syhła i Luta, a więc w pobliżu oddziału „Siromanci”. W okresie wrzesień–listopad 1943 roku oddział liczył 127 wojaków w 3 czotach i razem z 9-osobową grupą zwiadowców – łączników⁸⁰. Dowódcami kolejnych czot w tym czasie byli „Czornomorec” (Ł. Zabycy), „Petrenko” (Mykoła Hirczak⁸¹) i „Kałynowicz” (H. Mazur^{82,83}).

Pod koniec października oba te oddziały dostały rozkaz przejścia do obwodów OUN tarnopolskiego i lwowskiego⁸⁴. Wyruszyły w drogę

---

⁷⁶ P. Rosicki nadaje poszczególnym grupom kryptonimy. A więc grupa „Czmelyka” to „Hajdamaky”, do niej zaliczył także niedobitków z oddziału „Trembita I”, grupy z południa Tarnopolszczyzny i Rawy Ruskiej to „Trembita II” pod dowództwem „Czornobrywego”. Oba oddziały miały wejść do kurenia „Trembita” pod dowództwem „Czornobrywego” (П. Росіцький, op. cit., s. 107). Szkopuł w tym, że wszystkie grupy razem pod względem liczebnym stanowiły jeden oddział, który miał kryptonim „Trembita”. W tym okresie „Czmelyk” nie dowodził żadnym oddziałem.

⁷⁷ „Czornobrywy”, urodzony około lat 1897–1902. We wrześniu 1943 r. przypadek i jego dalsze losy nie są znane. Służył w *Sondergruppe* „Nachtigall” i *Schutzmannschaft Bataillon* 201. („Чорноморець”, op. cit., s. 213; *Відтинок «Магура»...*, op. cit., s. 49, przypis 2).

⁷⁸ *Відтинок «Магура»...*, op. cit., s. 48–49; „Чорноморець”, op. cit.

⁷⁹ I. Kapało urodził się 7 VII 1910 r. w wiosce Synowódzko Niżne (pow. stryjski), poniósł śmierć podczas śledztwa 24.01.1945 r. w Drohobyczu (woj. lwowskie). Służył w *Sondergruppe* „Nachtigall” i był podoficerem w *Schutzmannschaft Bataillon* 201 (П. Содоль, *Українська Повстанча Армія. Довідник другий*, Нью-Йорк 1995, s. 37–38; Л. УПА, т. 12, s. 624).

⁸⁰ „Чорноморець”, op. cit., s. 218, 226.

⁸¹ *Яворівщина у повстанській боротьбі. Розповіді учасників та очевидців, записав й упор.* С. Луньо, т. 2, Яворів, Львів 2015, s. 101; П. Росіцький, op. cit., s. 107.

⁸² AIPN Oddział Rzeszów (dalej: AIPN Rz), 107/1614, т. 4, k. 790 (*Protokół przesłuchania podejrzanego Mazur Grzegorz, 7 grudnia 1948 r.*); Л. УПА, т. 12, s. 330.

⁸³ „Чорноморець”, op. cit., s. 216.

⁸⁴ *Хроніка сотні Сіроманців...*, op. cit., s. 479.

30 października. Oddział „Siromanci” miał się zgłosić do okręgowego prowidnyka OUN we wsi Jahłusz (gm. Podkamień, pow. rohatyński), a „Trembita” na pogranicze powiatów gródeckiego i jaworowskiego w województwie lwowskim. Oddział „Siromanci” dotarł do celu w nocy z 11 na 12 listopada 1943 roku i rozpoczął budowę obozowiska na leśnej polanie przy jednym z dopływów rzeki Swirż. Nacjonaliści ukraińscy nazwali ją „Złotą polaną”⁸⁵. Dłużej maszerował oddział „Trembita”, bo dotarł do celu po dwóch tygodniach i miejscowy nadrejonowy prowidnyk OUN Mychajło Diaczyszyn rozlokował wojaków w trzech sąsiednich wsiach: Tuczapach (gm. Rodatycze, pow. gródecki), Laszkach i Nowosiólkach (obie w gm. Ożomla Mała, pow. jaworowski)⁸⁶.

Wedle S. Frasulaka po odejściu obu tych oddziałów powstały trzy nowe, które weszły w skład nowego kurenia „Hajdamaky”, pod jego dowództwem. Mieli nimi dowodzić „Panas” (Artem Szpaczynski), znany nam już „Czmełyk” i „Jaśmin” (Wołodymyr Wereszczynski). Jednak już pod koniec grudnia 1943 roku miał być on rozpuszczony⁸⁷. Wydaje mi się, że jest to nadinterpretacja, bo w dostępnej mi literaturze i źródłach historycznych nie spotkałem żadnej informacji o istnieniu wymienionych dwóch pierwszych oddziałów UNS, a tylko oddział „Jaśmina” spotykamy w marcu 1944 roku, wspominany jest przy kursie oficerskim „Ołeni” jako jego ochrona.

W okręgu stanisławowskim OUN pierwsze oddziały zbrojne organizował znany nam już P. Melnyk, który udając się do wsi Gruszka (gm. Chocimierz, pow. tłumacki) wziął do pomocy Mychajło Ołeniuka, ps. „Ołeh”, służącego wcześniej, podobnie jak i on, w *Sondergruppe* „Nachtigall” i *Schutzmannschaft Bataillon 201*⁸⁸. Tutaj czekał na nich referent wojskowy prowidu OUN Mychajło Kuzyszyn, ps. „Komar”, który następnego dnia ściągnął do Młynówki przysiółka tejsze wiośki kandydatów do oddziałów z wiosek: Czarnołożce, Kolińce, Hryniowce i Pohonia, wcześniej zmobilizowanych przez aparat OUN. Gdy P. Melnyk i M. Kuzyszyn wyjechali do kolejnej zmobilizowanej grupy mężczyzn przebywających we wsi Targowica (gm. Tarnawica Polna,

⁸⁵ Ibidem, s. 479–481; Б. Допіра, op. cit., s. 17–21.

⁸⁶ „Чорноморець”, op. cit., s. 228.

⁸⁷ Відтинок «Матура»..., op. cit., s. 50.

⁸⁸ С. Лесів, Я. Коретчук, op. cit., s. 23; też przypis 32.

pow. tłumacki), ich szkoleniem zajął się M. Ołeniuk. W tej wsi czekało na nich około 110 mężczyzn bardzo dobrze uzbrojonych, posiadających broń i 50 tys. nabojów oraz mających do dyspozycji 6 podwód. Wszystko to zorganizował były członek *Sondergruppe* „Nachtigall” i *Schutzmannschaft Bataillon* 201 Mychajło Jurcyniak, ps. „Jurko”. W połowie sierpnia 1943 roku w Gruszce pojawiło się kolejnych 4 byłych członków *Schutzmannschaft Bataillon* 201 i jeden instruktor hilfpolicii. Dwóch z nich zostało dowódcami oddziałów. Byli to Mykoła Jaworski⁸⁹, ps. „Kozak” (w wiosce Gruszka) i Ołeksa Chimeneć⁹⁰, ps. „Błahyj” (w wiosce Targowica). Pozostali tj. Mychajło Maruszak, ps. „Czernyk”, „Wilchowjy” i instruktor hilfpolicii „Iwan” zostali dowódcami czot⁹¹. 24 sierpnia oba oddziały zostały wyprawione na południe, w Karpaty, a ściślej do obozowiska UNS na polanie pod górą Ladeskul (1265 m n.p.m.) położonej na południowy zachód od Kosmacza (pow. kołomyjski). Na miejsce przybyli po kilku dniach⁹².

Idąc do ounowskiego kołomyjskiego okręgu przyszedł organizator oddziałów, instruktor szkoleniowy F. Kowalczuk, ps. „Bohun” zabrał

---

⁸⁹ Mykoła Jaworski, ps. „Kozak”, „Zdorowenko” ur. w 1916 r. gdzieś w przyszłym województwie tarnopolskim, zginął 19 lub 29.01.1946 r. w okolicy Kosmacza. Służył w *Sondergruppe* „Nachtigall” i *Schutzmannschaft Bataillon* 201 (Н. Музак, ор. cit., s. 290; М. Андрусак, *Командири відділів 21 – го (Коломийського) Тактичного Відтинку УПА Гуцульщина. Історико-біографічне дослідження, Коломия 2005*, s. 32–33; idem, *Брати грому. Документально-художня повість*, Коломия 2009, s. 288–289).

⁹⁰ Ołeksa Chimeneć (ps. „Błahyj”, „Ołeś”, „Nadraha”) ur. 11.03.1912 r. we wsi Sadzawa (gm. Lachowce, pow. stanisławowski), zginął 21.03.1945 r. w okolicy wsi Lesiówka (gm. Bohorodczany Stare, pow. stanisławowski). Służył w *Werkschutzu*, *Sondergruppe* „Nachtigall” i *Schutzmannschaft Bataillon* 201 (Я. Коретчук, П. Ганцюк, *Командири відділів ТВ 22 УПА Чорний ліс, Л. УПА серія „Події і люди”*, кн. 27, Торонто–Львів 2014, s. 19–20, 57–58; *Ремесло повстанця...*, ор. cit., s. 257, przymyś 2; М. Захарова, *Олекса Химинець (Благий) – пластун, курінний, «Месників», лицар Срібного хреста Бойової хаслуги, „Красзнавець Прикарпаття”, № 20, липень–грудень 2012*, s. 47–51).

⁹¹ С. Лесів, Я. Коретчук, ор. cit., s. 23–26; Сапер [Михало Коржак], „*Чорні чорти*” (*Спомини*, [w:] *Чорний ліс. Видання команди Станіславівського тактичного відтинка УПА (Чорний ліс) 1947–1950*, ред. Є. Штендера, П. Потічний, Л. УПА, т. 4, Торонто 1989, s. 68–75).

⁹² Сапер, ор. cit., s. 72–75.

Źródło: opracowanie własne autora

ze sobą Dmytra Hacha, ps. „Skuba” (obaj wcześniej znali się, gdyż służyli w *Sondergruppe „Nachtigall”* i *Schutzmannschaft Bataillon 201*)^{93,94}. Mieli oni za zadanie wybudować w okolicy Kosmacza obozowisko dla wyżej wymienionych oddziałów z powiatu tłumackiego. Po przybyciu zastali na miejscu niepełny oddział pod dowództwem Illa (Mychajło)⁹⁵ Raczoka⁹⁶, ps. „Łypej”, który kwaterował już na po-

⁹³ M.in. П. Росіцький, op. cit., s. 88.

⁹⁴ С. Лесів, Я. Коретчук, op. cit., s. 22; też przypis 30.

⁹⁵ П. Росіцький, op. cit., s. 104.

⁹⁶ Illa Raczok (ps. „Łypej”, „Wilcha”) ur. w 1917 r. w Zakarpaciu, zginął 17.07.1944 r. w wyniku oblavy koło wsi Strzeliska Nowe (pow. bobrecki, woj. lwowskie). Służył

lanie pod wymienioną górą Ladeskul. Podwładnymi I. Raczoka byli m.in. Dmytro Bilinczuk, ps. „Chmara”, przyszły twórca i dowódca oddziału w kureniu „Peremoha” i Fedir Dečko, ps. „Cyhan”, który później zostanie dowódcą oddziału w kureniu „Huculskim”⁹⁷. Wedle Mychajły Andrusiaka szefem obozu, a także wykładowcą służby polowej, wartowniczej i wewnętrznej został D. Hach⁹⁸. Wcześniej przybyły M. Jaworski wraz z oddziałem niewiele zrobili w sprawie urządzenia obozowiska, dlatego nowo przybyli musieli sami budować ziemianki. Dopiero wtedy „(...) zakończyła się budowa naszych pomieszczeń, gdzie były wszystkie udogodnienia, włącznie z elektrycznością i bieżącą wodą. Materiały do budowy otrzymaliśmy z kopalni nafty (...)”⁹⁹. Zajęli się nie tylko obozowiskiem, ale wybudowali nawet szerszą drogę łączącą je z Kosmaczem¹⁰⁰, co raczej było wbrew zasadom bezpieczeństwa partyzantki, jak chcą to widzieć naukowcy ukraińscy.

Przybyłe do wyżej wymienionego obozu dwa oddziały: M. Jaworskiego, ps. „Kozak” i O. Chimenecia, ps. „Błahyj” wraz z miejscowym I. Raczoka, ps. „Łypej” utworzyły kureń mający nazwę „Czorni Czorty”¹⁰¹. Ale nie wszystko w obozie układało się dobrze. W połowie października wybuchł bunt wojaków, gdy I. Raczok chciał wyprowadzić cały kureń na Zakarpacie¹⁰². Dla rozwiązania konfliktu do buntujących się oddziałów przybył Iwan Butkowski, ps. „Hucul” i 1 listopada 1943 roku zadecydował, aby członkowie oddziałów pochodzący z zie-

---

w Armii Czechosłowackiej. W okresie 1941–1942 był członkiem *Sondergruppe „Nachtigall”* i *Schutzmannschaft Bataillon 201* (П. Содоль, *Українська...*, 1995, op. cit., s. 78–79; В. Левкович, *Сторінки з пережитого комбатантом УПА*, [w:] *Спогади вояків УПА та учасників збройного підпілля Львівщини та Любачівщини*, Л. УПА Бібліотека, т. 4, ред. П. Потічний, В. В’ятрович, Торонто–Львів 2003, s. 30–31, 53; С. Лесів, Я. Коретчук, op. cit., s. 22, przypis 31; Л. УПА нс, т. 12, s. 643).

⁹⁷ М. Андрусяк, op. cit., s. 132, 178.

⁹⁸ Ibidem, s. 131–132.

⁹⁹ В. Грім, *Гомін у полонинах. Спогад про відділ УПА «Чорні чорти»*, [w:] *Альманах...*, op. cit., s. 311.

¹⁰⁰ Ibidem, s. 312.

¹⁰¹ С. Лесів, Я. Коретчук, op. cit., s. 28.

¹⁰² В. Чав’як, *Спомини командира*, [w:] *Група УПА „Говерля”. Книга друга: Спомини, статті та видання історично-мемуарного характеру, Л. УПА*, ред. П. Содоль, т. 19, Торонто 1992, Львів 1993, s. 144.

mi stanisławowskiej razem z nim przeszli do Czarnego Lasu (gdzie przebywała już czota Wasyla Andrusiaka, ps. „Rizun”)¹⁰³, a miejscowi pod dowództwem M. Jaworskiego, ps. „Kozak” (chwilowo) zatrzymali się we wsi Rungury (gm. Peczeniżyn, pow. kołomyjski) leżącej około 20 km na północ od obozowiska. W obozie pozostał tylko D. Hach wraz z ochroną¹⁰⁴. Dotychczasowy dowódca kurenia I. Raczek został skierowany do lwowskiego obwodu OUN, gdzie zorganizował kuren „Łewy”.

W grupie I. Butkowskiego udającej się do Czarnego Lasu znalazło się kilku przyszłych dowódców oddziałów zbrojnych i ich związków. Byli to m.in.: M. Jurcyniak, ps. „Jurko” (w przyszłości dowódca oddziału „Berezowskiego”); „Sławko” (w 1944 roku dowódca oddziału „Zwiri”); Wołodymyr Czawjak, ps. „Czornota” (w 1945 roku dowódca kurenia „Dzwony”); Mychajło Korżak, ps. „Saper” (od 1945 roku dowódca oddziału „Siri”); Iwan Hulej, ps. „Kryha” (będzie dowódcą oddziału w Bukowinie); Iwan Honta, ps. „Hamalija” (m.in. organizator i dowódca oddziału w kureniu „Skażeni”); Mychajło Moskaluk, ps. „Spartan” (w przyszłości organizator i dowódca oddziału „im. M. Kołodzyskiego”); Mychajło Petrasz, ps. „Jawir” (od 1945 dowódca oddziału „Striła”) i Myrosław Symczyk, ps. „Krywonis” (przyszły dowódca oddziału „Berezowskiego”).

Kolejną próbę utworzenia oddziału zbrojnego zanotowano w powiecie śniatyńskim, który także obejmował kołomyjski okręg OUN. Zadanie to dostał w lipcu 1943 roku do realizacji W. Andrusiak¹⁰⁵, ówczesny rejonowy referent wojskowy¹⁰⁶. Udało mu się jednak utworzyć bojówkę liczącą tylko 7 ludzi. W połowie sierpnia przebywała ona już w powiecie tłumackim we wsi Chomiakówka (gm. Markowce). Tutaj dołączyło kolejnych 6 mężczyzn. We wrześniu bojówka została skierowana do powiatu stanisławowskiego w rejon Czarnego Lasu¹⁰⁷ i uloko-

¹⁰³ С. Лесів, Я. Коретчук, *op. cit.*, s. 31; В. Чав’як, *op. cit.*, s. 144.

¹⁰⁴ П. Росіцький, *op. cit.*, s. 122.

¹⁰⁵ W. Andrusiak (ps. „Rizun”, „Hrehit”) urodził się 15.01.1915 r. w Śniatynie (woj. tarnopolskie), zginął 24.02.1946 r. w Czarnym Lesie (М. Когут, *Командир Різун. До 55-х роковин загибелі полковника Василя Андрусяка – Різун (11.01.1915–24.02.1946)*, Дрогобич 2001, s. 4, 24–27; П. Содоль, *Карпатська група...*, *op. cit.*, s. 11).

¹⁰⁶ І. Кічак, *УПА на Коломийщині*, „Визвольний Шлях”, ч. 3 (552), 1994, s. 319.

¹⁰⁷ Bez cudzysłowu piszę o Czarnym Lesie jako o pojęciu geograficznym, z cudzysłowem piszę o „Czarnym Lesie” jako ośrodku organizacyjnym OUN.

wała się na polanie przy gajówce Puste Pole położonej nad dopływem Czarnym¹⁰⁸. Dopiero podczas tego przejścia rozrosła się do wielkości czoty¹⁰⁹, tj. około 40–50 ludzi. Do celu przybyła w ostatniej dekadzie września 1943 roku. W składzie tej bojówki byli m.in.: Mychajło Kowalczyk, ps. „Sirko” (będzie subreferentem Służby Bezpieczeństwa – SB tłumackiego nadrejonowego prowidu OUN); Iwan Harhat, ps. „Łypkewicz”, późniejszy ochroniarz P. Melnyka dowódcy Taktycznego Odcinka UPA-Zachód, a także upowski fotograf Mykoła Korż, ps. „Sokił” (także dowódca oddziału „Zmiji”).

Od końca września 1943 roku w Czarnym Lesie¹¹⁰ zaczął powstawać ounowski ośrodek „Czarny Las”. Nie mieścił się w kryjówkach, schronach czy bunkrach, ale w szeregu budynków mieszkalnych i gospodarczych w kilkunastu wioskach położonych przede wszystkim na skraju Czarnego Lasu, z centrum po zachodniej stronie, we wsiach Grabówka i Zawój (położone wzdłuż rzeki Łukwy). W tych wsiach (także m.in. we wsiach: Rypianka, Posiecz, Mysłów, Majdan, Niewoczyn, Uhrynów Stary, Uhrynów Średni, Hrynówka, Przysłup, Rybno i Bohorodczany Stare) najczęściej miały kwatery poszczególne oddziały zbrojne, przebywali tam również czołowi prowadnicy OUN, nie wyłączając członków Głównego Prowidu, jak np. Mykoła Arsenicz, ps. „Mychajło”. Wedle znanego nam już P. Melnyka do połowy czerwca 1944 roku komendantem oddziałów w „Czarnym Lesie” był „Hucuł” (I. Butkowski), a po nim „Hrim” (Mykoła Twerdochlib)¹¹¹.

---

¹⁰⁸ „Чайка”, op. cit., s. 46–48; С. Лесів, Я. Коретчук, op. cit., s. 31.

¹⁰⁹ П. Содоль, *Українська...*, 1994, op. cit., s. 63.

¹¹⁰ Czarny Las to kompleks leśny położony na zachód od Stanisławowa, pomiędzy dolinami rzek Bystrzycy Sołotwińskiej i Łukwy o długości około 30 km i szerokości 13 km. Las na tym płaskowyżu jest zwarty, pozbawiony siedzib ludzkich i szlaków komunikacyjnych. Rzeźbę terenu urozmaicają jedynie głębokie doliny dopływu rzeki Łukwy – Łukwicy i jej dopływu Czarnego oraz jary uchodzących do nich potoków (m.in.: G. Rąkowski, *Українські Карпати і Подкарпатіє, część wschodnia. Przewodnik krajoznawczo-historyczny po Ukrainie Zachodniej*, cz. 6, Pruszków 2014, s. 150–151; *Reedycja Map Topograficznych Wojskowego Instytutu Geograficznego w Warszawie, Pas 53, Słup 39, arkusz Stanisławów 1: 100 00*, PTR Kartografia, Warszawa 1996).

¹¹¹ С. Лесів, Я. Коретчук, op. cit., s. 63.

Koncentrację oddziałów UNS w „Czarnym Lesie” rozpoczęła czota W. Andrusiaka, a pod koniec listopada przybyła tutaj 220-osobowa¹¹² grupa I. Butkowskiego¹¹³, którą nadal nazywano kureniem „Czorni Czorty”. Jej członkowie zostali podporządkowani W. Andrusiakowi, gdyż ich kierownik powrócił na stałe do wsi Ostrów (gm. Błudniki, pow. kałuski), gdzie była ówczesna siedziba władz stanisławowskiego obwodu OUN. Trzeba mieć na uwadze, że do „Czarnego Lasu” stale przybywali nowi kandydaci do służby w UNS. Tak na przykład, jej szeregi zasiły 10-osobowa tatarska załoga posterunku ochraniającego linię kolejową na odcinku Wistowa – Majdan i pluton strzegący mostów kolejowych w Stanisławowie. Do UNS włączono także ochronę tartaku będącą w służbie niemieckiej ze wsi Zawój narodowości tatarskiej¹¹⁴. Ale W. Andrusiak nie czekał biernie na przybycie kandydatów do służby w UNS, wysyłał też w teren podległych sobie dowódców, których zadaniem był werbunek i tworzenie nowych oddziałów. Zostały one pod koniec drugiej dekady lutego 1944 roku ściągnięte do „Czarnego Lasu”. I tak z rejonu halickiego przyszedł oddział byłego żołnierza *Sondergruppe* „Nachtigall” i *Schutzmannschaft Bataillon 201* Mychajły Maruszczaka¹¹⁵, ps. „Czernyk”; z rejonu wiosek Bratkowce, Tyśmieniczany i Zabereże (gm. Czerniejów i Łysiec, pow. stanisławowski) przybył formowany od lutego 1944 roku¹¹⁶ niepełny oddział Iwana

¹¹² Р. Забілий, *Нарис історії куреня „Скажені”*, „Український Визвольний Рух”, Збірник 1, Львів 2003, s. 125.

¹¹³ I. Butkowski (ps. „Нучу”) urodził się 2.05.1910 r. w miasteczku Skole (pow. stryjski), zmarł 5.07.1967 r. w Monachium. Absolwent niemieckiej szkoły wywiadu w Saubersdorf (П. Содоль, *Українська...*, 1994, op. cit., s. 68; П. Мірчук, *Нарис історії ОУН 1920–1939 роки*, Київ 2007, s. 122, 221, 486; О. Пагіра, *Між війною та міром: відносини між ОУН і УПА та збройними силами Угорщини (1939–1945)*, Л. УПА Бібліотека, т. 12, Торонто–Львів 2014, s. 482–483).

¹¹⁴ С. Лесів, Я. Коретчук, op. cit., s. 36, 37, 42.

¹¹⁵ М. Maruszczak (ps. „Czernyk”) ur. w 1925 [?] r. we wsi Tumierz (gm. Delejów, pow. stanisławowski), zginął 12.01.1945 r. w rejonie wiosek Tiazów i Jamnicy (gm. Bednarów i Pasieczna, pow. stanisławowski). Służył w *Sondergruppe* „Nachtigall” i *Schutzmannschaft Bataillon 201* (С. Лесів, Я. Коретчук, op. cit., s. 26; *Ремесло повстанця...*, op. cit., s. 199, przypis 2).

¹¹⁶ Р. Забілий, *Нарис історії...*, op. cit., s. 127.

Gonty¹¹⁷, ps. „Hamalija” (jednym z czotowych był wymieniony wcześniej M. Jurcyniak, ps. „Jurko”). Na miejscu były już skompletowane oddziały O. Chimenecia (stacjonował w Starych Bohorodczanach) i W. Andrusiaka¹¹⁸. Wszystkie cztery dostały kryptonimy. Oddział M. Maruszczaka – „Drużynnyky”, I. Gonty – „Dowbusz”, O. Chimenecia – „Mesnyky” i P. Melnyka¹¹⁹ – „Zmiji” (oddział W. Andrusiaka pod dowództwem operacyjnym P. Melnyka)¹²⁰. Muszę jednak zastrzec, że oddział „Mesnyky” mógł powstać później, to jest już w okresie istnienia UPA-Zachód, gdyż dokładność dat powstania tego i innych oddziałów może mieć rozrzut do 2 miesięcy. Razem, wedle naukowców ukraińskich, stanowiły kureń „Skażeni” pod dowództwem W. Andrusiaka¹²¹, który zachował dowództwo oddziału.

Jeżeli chodzi o zaopatrzenie w broń, to część nowo zmobilizowanych miała własną, a pozostałą, wedle samych nacjonalistów ukraińskich, zdobywali rozbijając Niemców i Węgrów. Wydaje się jednak, że jej zdecydowaną większość otrzymali od okupanta. I tak, austriacki dowódca kompanii niemieckiej stacjonującej w Mysłowie (gm. Podmichale, pow. kałuski, woj. stanisławowskie) przekazał „10 podwód” broni i innego wyposażenia wojskowego¹²², a Mychajło Ołeniuk, ps. „Ołeh” przywiózł „(..) dwa samochody broni i amunicji i dużo innego wyposażenia wojskowego”¹²³.

---

¹¹⁷ I. Gonta (ps. „Hamalija”) ur. w 1914 r. we wsi Zbora (gm. Wierzchnia, pow. kałuski, woj. stanisławowskie), zginął 1.11.1944 r. w Czarnym Lesie („Чубенко“ [I. Марковчук], *Сотня командира „Гамалії“ та „Пурога“*, [w:] Л. УПА, т. 19, s. 64–67; С. Лесів, Я. Коретчук, op. cit., s. 43, przypis 65).

¹¹⁸ *Ремесло повстанця...*, op. cit., s. 199 (przypis 2).

¹¹⁹ P. Melnyk urodził się 10.10.1910 r. we wsi Kamienna (gm. Przerośl, pow. nadwórniański), zginął 27.04.1953 r. niedaleko wsi Łojowa (gm. Pniów, pow. nadwórniański (С. Лесів, Я. Коретчук, op. cit., s. 7–8).

¹²⁰ С. Лесів, Я. Коретчук, op. cit., s. 25, 26, 43; Р. Забілий, *Нарис історії...*, op. cit., s. 126–127.

¹²¹ І. Патриляк, op. cit., s. 233; П. Содоль, *Українська...*, 1995, op. cit., s. 166; *Ремесло повстанця...*, op. cit., s. 110.

¹²² С. Лесів, Я. Коретчук, op. cit., s. 38.

¹²³ *Ibidem*, s. 44.

* * *

W ounowskim tarnopolskim obwodzie OUN mającym trzy okręgi (brzeżański, tarnopolski i czortkowski) pierwszy oddział zbrojny o kryptonimie „Orły” powstał na przełomie września i października 1943 roku w powiecie brzeżańskim (rejon miejscowości Uwsie i Kozowa) i dowodził nim „Kłycz”¹²⁴, być może był nim Wasyl Hałuszczak¹²⁵, były żołnierz Ukraińskiej Halickiej Armii. Szkoleniem wojaków miał zająć się znany nam już S. Kowal, ps. „Kosacz”, który przeszedł z oddziału „Siromanci”¹²⁶. Z czasem oddział ten przeniósł się na zachód do kompleksu leśnego położonego na północ od Rohatyna i urządził swoją kwaterę w okolicy osady Hołodówka (gm. Rohatyn). Nie był to przypadek, gdyż w sąsiedztwie, w rejonie Wysokiego Lasu, tj. kompleksu leśnego rozpościerającego się na zachód od rzeki Gniła Lipa i drogi Rohatyn – Przemyśłany od listopada 1943 roku stacjonował przybyły z powiatu kałuskiego oddział „Siromanci”. Jego dowódca D. Karpenko, ps. „Jastrub” zameldował się w Sławentynie u Wołodymyra Jakubowskiego, ps. „Bondarenko” – brzeżańskiego okręgowego referenta wojskowego i odtąd oddział był przypisany do tego okręgu OUN. Już 20 listopada oddział „Orły” został podporządkowany D. Karpence i w ten sposób powstał dwuoddziałowy kureń¹²⁷. Jego oddział przejął dotychczasowy pierwszy czotowy Hryhorij Kowalczuk¹²⁸, ps. „Woron” (w czocie zastąpił go Iwan Matwijiw, ps. „Łewko” przyszedł dowódca kurenia), zaś oddział „Orły” objął dotychczasowy rojowy Kit¹²⁹,

¹²⁴ С. Воляннюк, *Нарис...*, op. cit., s. 47.

¹²⁵ W. Hałuszczak (ps. „Kłycz”) ur. w 1902 r. we wsi Łysa (gm. Litwinów, pow. podhajecki), aresztowany we wrześniu 1945 r., stracony na przełomie 1945 i 1946 (Л. УПА нс, т. 20, s. 689).

¹²⁶ *Хроніка сотні Сіроманців...*, op. cit., s. 481.

¹²⁷ Ibidem.

¹²⁸ H. Kowalczuk (ps. „Woron”) ur. w 1917 r. w mieście obwodowym Czernihowie, aresztowany 24.11.1945 r. we wsi Pomonięta (gm. Книничин, pow. rohatyński), skazany na 10 lat zesłania. Zmarł w 1963 r. (Л. УПА нс, т. 20, s. 695; С. Лесів, Я. Коретчук, op. cit., s. 20, przypis 25).

¹²⁹ Kit (ps. „Кос”) ur. we Lwowie, zginął 12.03.1945 w leśniczówce koło wsi Kobylówłoki (gm. Mszaniec, pow. trembowelski, woj. tarnopolskie (Л. УПА нс, т. 20, s. 695; С. Лесів, Я. Коретчук, op. cit., s. 17, przypis 23).

ps. „Koc”¹³⁰. Obaj nowi dowódcy wywodzili się z oddziału „Siroman-ci”. Nieco później, bo na przełomie października i listopada w rejonie wsi Sławentyn (gm. Litwinów, pow. podhajecki)¹³¹ były żołnierz *Sondergruppe* „Nachtigall” i *Schutzmannschaft Bataillon 201* Wasyl Szepeta¹³², ps. „Czornyj” zorganizował i dowodził drugim w tymże okręgu OUN macierzystym oddziałem zbrojnym, który z czasem przyjął kryptonim „Burlaky”¹³³. Służyli w nim, m.in. były żołnierz *Sondergruppe* „Nachtigall” i *Schutzmannschaft Bataillon 201* Wasyl Nyrka, ps. „Ren” (przyszły dowódca kurenia) i Mychajło Nebola, ps. „Hołka” (dowódca oddziału w kureniu „Rena”).

Kierownictwo tarnopolskiego okręgu OUN dopiero 7 listopada 1943 roku rozpoczęło tworzenie swojego oddziału zbrojnego. W tym celu we wsi Łuka Wielka (gm. Mikulińce, pow. tarnopolski) zgromadzono 40 mężczyzn zmobilizowanych przez siatkę OUN w powiatach skaleckim, zbaraskim i tarnopolskim. 10 listopada grupa ta została przeprowadzona do lasu położonego tuż przy wsi Kobyłowluki (gm. Mszany, pow. trembowelski, woj. tarnopolskie), w której czekała na dołączenie do oddziału kolejnych kilkunastu mężczyzn zmobilizowanych w powiecie trembowelskim. Tutaj też zbudowano obozowisko. Całym ośrodkiem zawiadywał Ukrainiec, były podoficer WP pochodzący z powiatu skaleckiego i noszący pseudonim „Hroza”. Natomiast bezpośrednim dowódcą tejże czoty został niejaki „Żuk”¹³⁴ (być może był nim skalecki powiatowy referent wojskowy Mychajło Hawryły-

---

¹³⁰ *Хроніка сотні Сіроманців...*, op. cit., s. 478, 481.

¹³¹ *Бережанська земля...*, op. cit., s. 736.

¹³² W. Szepeta (ps. „Czornyj”) ur. 30.10.1920 r. we wsi Leśniki (gm. Brzeżany), zginął 12.07.1946 r. we wsi Stechnikowce (gm. Łozowa, pow. tarnopolski). Służył w *Sondergruppe* „Nachtigall” i *Schutzmannschaft Bataillon 201* (M. Небола, *Лісами та ярами західного Поділля (Мої спогади з Української Повстанської Армії)*, [w:] Л. УПА, т. 12, s. 144–145; Л. УПА нс, т. 20, s. 707; *Бережанська земля...*, op. cit., s. 185).

¹³³ M. Небола, op. cit., s. 144.

¹³⁴ ДАТО, ф. Р-3432, оп. 1, спр. 204, арк. 3–41 *Хроніка сотні „Буйні”, 1948, сугновав Бивший бунчужний /-/ Колос*, [w:] Л. УПА нс, т. 20, s. 393–395; С. Воляннюк, *Формування сотні УПА „Буйні” (1943–1944)*, „Мандрівець”, № 5/2014, s. 30.

szyn¹³⁵¹³⁶. Po około 2 tygodniach czota została przeniesiona do wsi Kozówka (gm. Baworów, pow. tarnopolski). Tutaj okręgowy referent organizacyjno-mobilizacyjny Jarosław Babij, ps. „Bohdan” odwołał dowódcę „Żuka”, prawdopodobnie z powodu nieprzestrzegania dyscypliny przez jego podwładnych, i mianował nim Stepana Markiza¹³⁷, ps. „Hordij”, aktualnego tarnopolskiego powiatowego referenta wojskowego¹³⁸. W tejsze wsi przebywali do trzeciej dekady lutego 1944 roku. W tym czasie powiększali swój stan osobowy. W związku ze zbliżaniem się walk frontowych Niemcy usilnie budowali fortyfikacje wzdłuż rzeki Zbrucz¹³⁹, oddział przeszedł więc pod koniec lutego 1944 roku do obozowiska na Złotej Polanie¹⁴⁰. Miał kryptonim „Bujnych”, a następnie „Bujni”¹⁴¹.

W czortkowskim okręgu OUN pierwszą czotę zorganizowano w październiku 1943 roku staraniem okręgowego prowadnika Mychajły Czajkowskiego, ps. „Wołodymyr”. Wykorzystał on do tego celu bojówkę terenową „Hajdamaky” stworzoną przez byłego członka *Sondergruppe* „Nachtigall” i *Schutzmannschaft Bataillon 201* Petro Chamczuka, ps. „Bystryj”¹⁴². W tym czasie przebywała w lesie otaczającym wieś Sosylówka (gm. Ułaszkwce, pow. czortkowski)¹⁴³. Na początku października dołączyła do niej grupa 12 mężczyzn

¹³⁵ M. Nawryłyszyn urodził się we wsi Faszczówka (gm. Turówka, pow. skalecki, woj. tarnopolskie), zginął prawdopodobnie w maju 1947 r. (Л. УПА нс, т. 20, s. 689).

¹³⁶ С. Волянюк, *Формування сотні...*, op. cit., s. 30.

¹³⁷ S. Markiza (ps. „Hordij”), ur. w 1909 r. we wsi Dowżanka (gm. Janówka, pow. tarnopolski), zabity 29.11.1945 r. w rodzinnej wsi (Л. УПА, т. 11, s. 50–51; ibidem, т. 20, s. 698; П. Мірчук, *Нарис історії ОУН 1920–1939 роки*, Київ 2007, s. 321, 746).

¹³⁸ *Хроніка сотні „Буйні”...*, op. cit., s. 399; С. Волянюк, *Формування сотні...*, op. cit., s. 31.

¹³⁹ ЦДАВОВУ, ф. 3836, оп. 1, спр. 46, арк. 92–105 (*Хроніка УПА. Група Саблюка від 23.12.1943 року, 16 березня 1944 р.*), [w:] *Вольн і Полісся: УПА та запілля 1944–1946, Документи і матеріали. Л. УПА нс*, ред. П. Сохань, П. Потічний та ін., т. 8, Київ–Торонто 2006, s. 519.

¹⁴⁰ *Хроніка сотні „Буйні”...*, op. cit., s. 402.

¹⁴¹ С. Волянюк, *Формування сотні...*, op. cit., s. 29.

¹⁴² Н. Мизак, *Курінний УПА „Бистрий” України герой*, Чернівці–Торонто 2007, s. 15.

¹⁴³ С. Волянюк, *Формування груп...*, op. cit., s. 86.

na czele z Mykołą Skrynczukiem, ps. „Chmel” przyprowadzona ze wsi Cygany (gm. Gusztyn, pow. borszczowski). Pochodzili oni m.in. z wiosek Gródek i Winiatynce¹⁴⁴. W ten sposób bojówka rozrosła się do czoty liczącej około 42–47 ludzi. Dowódcami rojów¹⁴⁵ byli: diak Iwan Kulczycki, ps. „Sycz”, który poprzednio służył w Armii Czerwonej¹⁴⁶ (w przyszłości będzie dowódcą oddziału „Czornomorci”), M. Skrynczuk i „Sołowij”. Na początku grudnia, z powodu zbliżania się linii frontu czota została przeniesiona do lasów w gminie Uście Zielone (pow. buczacki) i osiadła w obozie między wsiami Jarhorów i Korościatyn (obecnie Криниця)¹⁴⁷. Jeszcze w tym samym miesiącu do tego lasu ściągnęła nowo sformowana w okolicy Czortkowa czota niejakiego „Jasenia”¹⁴⁸. W tym samym w lesie były pełne dwie czoty, które stanowiły już prawie oddział zbrojny. W tej sytuacji dowództwo nad nimi objął P. Chamczuk¹⁴⁹, ps. „Bystryj”, który dowództwo swojej czoty przekazał I. Kulczyckiemu. S. Wolaniuk twierdzi, że jeszcze w grudniu utworzono trzecią czotę pod dowództwem Hryhorija Łużeckiego, ps. „Dowbusz”. Nowy oddział zbrojny w składzie trzech wymienionych czot przyjął kryptonim „Siri Wowky”¹⁵⁰. W grudniu 1943 roku, podczas koncentracji oddziałów Wehrmachtu przed podjęciem walk frontowych żołnierze niemieccy wyparli nieznany sobie oddział P. Chamczuka z obozowiska koło Korościatynia. Poszedł on na południe, do powiatu zaleszczyckiego, nad Dniestr. Podczas pobytu w wiosce Szutromyńce (gm. Drohiczówka) w połowie stycznia 1944 roku P. Chamczuka odsunięto od dowodzenia oddziałem i nowym do-

---

¹⁴⁴ Ibidem; Н. Мизак, *Курінний УПА...*, op. cit., s. 31.

¹⁴⁵ С. Волянчук, *Формування груп...*, op. cit., s. 86.

¹⁴⁶ Н. Мизак, *За тебе свята Україно. Залищицький повіт у визвольній боротьбі ОУН, УПА*, книга третя, Чернівці 2002, s. 151.

¹⁴⁷ Ibidem, s. 86.

¹⁴⁸ С. Волянчук, *Формування груп...*, op. cit., s. 86.

¹⁴⁹ P. Chamczuk (ps. „Bystryj”) ur. 26.07.1919 r. w Czarnokońcach Wielkich (pow. korpuszczyński, woj. tarnopolskie), zginął 21.01.1948 r. (możliwie, że w listopadzie) koło wsi Dąbrowa (gm. Ujście Zielone?, pow. buczacki). Służył w *Schutzmannschaft Bataillon 201* i w Wehrmachcie. (Н. Мизак, *Курінний УПА...*, op. cit., s. 14–16; Л. УПА нс, т. 20, s. 705; П. Содоль, *Українська...*, 1995, op. cit., s. 99–100).

¹⁵⁰ С. Волянчук, *Формування груп...*, op. cit., s. 86.

wódcą został Kornafel, ps. „Łemko”¹⁵¹. Po wyjaśnieniu sprawy opuszczenia obozowiska koło Korościatynia P. Chamczuk został przywrócony w lutym 1944 roku na stanowisko dowódcy oddziału¹⁵².

* * *

Na części międzywojennego województwa lwowskiego za pierwszej okupacji sowieckiej powstały dwa obwody administracyjne – drohobycki i lwowski. Do tej struktury dostosowały się ounowskie jednostki terenowe. Oddziały UNS w obwodzie drohobyckim OUN zaczęły powstawać od lipca, a w obwodzie lwowskim od lipca (w złoczowskim okręgu OUN) i od stycznia, lutego 1944 roku (w okręgach OUN sokalskim oraz rawskim).

W obwodzie drohobyckim oddziały UNS powstawały na dwóch znacznie od siebie odległych terytoriach. Jeden z nich obejmował okolicę miejscowości Tuchła (gm. Sławsko, pow. stryjski, woj. stanisławowskie), zaś drugi – północne obszary powiatu turczańskiego w gminie Strzyżki. W obu rejonach zorganizowano obozowiska, do których przewidziany terenowi kierowali kandydatów do oddziałów. Miejsce ulokowania pierwszego obozu rekrutacyjno-szkoleniowego wybrał osobiście Ł. Pawłyszyn, ps. „Mawczyn”¹⁵³ u podnóża góry Magura (1365 m n.p.m.) położonej około 20 kilometrów na południowy wschód od Libuchory (gm. Sławsko)¹⁵⁴. Na tym etapie organizacyjnym doświadczeniem wojskowym służył referent wojskowy Jurij Hasyn, ps. „Strojuk” (rodzony brat Ołeksiego, przyszłego szefa sztabu wojskowego UPA [Szuchewicza]), który w latach 1941–1942 służył w *Sondergruppe* „Nachtigall” i *Schutzmannschaft Bataillon* 201¹⁵⁵. Zdaniem Petry Rosickej już w czerwcu 1943 roku Ł. Pawłyszyn dokonał inspekcji obozu, gdzie przebywał kureń „Kriwonis I” w składzie dwóch oddziałów, których dowódcami mieli być Bohdan

---

¹⁵¹ Ibidem.

¹⁵² С. Волянчук, *Як загинув командир Сірих Вовків* (блог, 14 січня 2017) https://storinkaistorii.blogspot.com/2017/01/blog-post_14.html [dostęp: 18.03.2019].

¹⁵³ П. Росіцький, *op. cit.*, s. 88.

¹⁵⁴ Л. Павлишин, *op. cit.*, s. 217.

¹⁵⁵ В. Ільницький, *Дрогобицька...*, *op. cit.*, s. 220–221.

Wilszynski, ps. „Jastrub” i (Wasył Bobjak¹⁵⁶), ps. „Szuchaj”¹⁵⁷, które miały liczyć po 70 ludzi¹⁵⁸. Dowódcą tegoż kurenia Ł. Pawłyszyn mianował „Szuchaja”¹⁵⁹. W porównaniu do oddziałów „Trembita” czy „Siromanci” oba wymienione oddziały wyglądały na wzmocnione czoty i jeżeli uzmysłowimy sobie, że w tym układzie obwodowy referent wojskowy (W. Wilszynski) podlegałby swojemu podwładnemu (W. Bobjakowi), można wnioskować, że nie był to kureń, a jeden oddział mający kryptonim „Krywonis I”. W październiku 1943 roku z nieznanych powodów oba (wedle naukowców ukraińskich) wymienione tutaj oddziały opuściły swoje obozy (zresztą sąsiadujące). Oddział „Szuchaja” („Krywonis I”) został przeniesiony w rejon Bolechowa i listopadzie przekształcony w Oddział Specjalnego Przeznaczenia (WOP), a W. Bobjak objął inne stanowisko¹⁶⁰. O losie drugiego, moim zdaniem rzekomego, oddziału nic nie wiemy. Moje stwierdzenie, że nie było żadnego kurenia „Krywonis I”, a tylko jeden oddział jest zgodne z informacją czołowego organizatora oddziałów UNS w tymże rejonie S. Frasulaka, który w 1949 roku napisał, że „Pod górą Magurą niedaleko Brzazy rejonu Bolechowskiego zorganizowano trzeci [obok oddziałów »Trembita« i »Siromanci«] oddział „»Krywonosti« [powinno być „Krywonis”], ale on wkrótce rozleciał się”¹⁶¹.

Mniej więcej w tym samym czasie kiedy powstawał oddział „Krywonis I”, w gminie Strzyłki Antin Szkitak, ps. „Omelan”, poprzednio służący w *Sondergruppe* „Nachtigall” i *Schutzmannschaft*

---

¹⁵⁶ І. Дрогобицький, op. cit., s. 115.

¹⁵⁷ W literaturze ukraińskiej powszechnie podaje się, że tym „Szachajem” był Omelan Polowuj przyszyły dowódca Wojskowego Okręgu „Łysonia” w UPA-Zachód (np. С. Воляннюк, *Створення та діяльність Воєнної Округи УПА Лисоня. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук*, Київ 2016 (*На правах рукопису*, s. 109).

¹⁵⁸ П. Росіцький, op. cit., s. 88 (na podstawie ГДА СБУ, ф. 6, спр. 76470, арк. 45).

¹⁵⁹ W wielu ukraińskich publikacjach naukowych pisze się, że był nim Omelan Polowuj (Л. Павлишин, op. cit., s. 217; С. Воляннюк, *Омелян Польовий...*, op. cit., s. 26). Osobiście uważam, że nadal jest sprawą otwartą czy chodzi o niego, czy o W. Bobjaka. Sprawę gmatwa także różna pisownia ich pseudonimów („Szachaj”, „Szahaj”, „Szuhaj” czy „Szuchaj”).

¹⁶⁰ П. Росіцький, op. cit., s. 117.

¹⁶¹ *Відтинок «Магура»...*, op. cit., s. 49.

Bataillon 201¹⁶² założył oddział zbrojny, który z czasem znany był jako „Krywonis II”. Nadziejdzisiejszy nie mamy informacji, że w jego tworzenie byli zaangażowani, na przykład Ł. Pawłyszyn czy B. Wilszynski. A. Szkitak zorganizował obóz, który został zlokalizowany w pobliżu wiosek Niedzielna i Busowisko, tam prowadził werbunek i ostatecznie zakwalifikował do służby około 180¹⁶³ kandydatów. Prawdopodobnie dowódcami oddziału byli „Bystryj” i Stepan Hnatiw¹⁶⁴, ps. „Karmeluk”, ale nie wiemy czy kolejno tego samego, czy dwóch różnych¹⁶⁵. Tylko dla porządku podam, że Wołodymyr Moroz informuje nas, że znalazły się dwa dokumenty archiwalne, stanowiące rozkazy i że wymieniono w nich kureń „Krywonis” 4, 5 w okręgach Sambor-Drohobycz, co jego zdaniem mogło zaświadczać, że w kurenieniu „Krywonis I” były oddziały o numeracji 1, 2 i 3, a w „Krywonis II” – 4 i 5¹⁶⁶. Moim zdaniem tak duża siła zbrojna (600–750 ludzi) bardziej zaznaczyłaby swoją obecność w sferze operacyjnej i znalazłbyśmy co najmniej 7 dowódców, a nie 2–3. Tak więc podtrzymuję twierdzenie, że mówimy o oddziałach, a nie o kureniach. Z pewnym niedowierzaniem przyjmuję informacje wymienionych tutaj historyków ukraińskich i Ł. Pawłyszyna o zaatakowaniu przez Niemców macierzystego obozu „Krywonis II” ulokowanego między wsiami Niedzielna i Busowisko. Przeczy temu ówczesny stosunek władzy okupacyjnej do nacjonalistów, a także m.in. różne daty tej walki i sam jej przebieg. Wedle Ł. Pawłyszyna stoczono ją we wrześniu¹⁶⁷, a W. Moroz datuje ją na 29 listopada¹⁶⁸. Podawane są też różne wielkości siły atakujących: Ł. Pawłyszyn – 400,

---

¹⁶² A. Szkitak urodził się w 1917 r. we wsi Borynia (pow. turczański, woj. lwowskie), zginął 29.11.1943 r. niedaleko wsi Niedzielna (gm. Strzyłki, pow. turczański) (П. Содоль, *Українська...*, 1995, op. cit., s. 111).

¹⁶³ П. Росіцький, op. cit., s. 88.

¹⁶⁴ В. Ільницький, *Дрогобицька...*, op. cit., s. 222.

¹⁶⁵ І. Дрогобицький, op. cit., s. 115; В. Мороз, *Українська Народна...*, op. cit., s. 64.

¹⁶⁶ В. Мороз, *Українська Народна...*, op. cit., s. 64 (na podstawie ЦДАВОВУ, ф. 3836, оп. 1, спр. 66, арк. 30–31).

¹⁶⁷ Л. Павлишин, op. cit., s. 223–224.

¹⁶⁸ В. Мороз, *Українська Народна...*, op. cit., s. 70.

a W. Moroz – 1500–2000 policjantów i różne miejsca (Ł. Pawłyszyn – sąsiednia góra, a W. Moroz – obóz), a także odmienny przebieg walki. Więc „Chociaż wojacy kurenia byli jeszcze niedoświadczeni, chociaż strzelali po wierzchołkach [drzew], (...)”¹⁶⁹, to odnieśli sukces zabijając 90 policjantów przy stratach własnych 26 wojaków i następnie przedarli się oni przez zaciskający się pierścień napastników i w sposób zorganizowany wycofali się. Moim zdaniem jest jeszcze kolejna skaza. W tej „zwycięskiej” walce zginęli A. Szkitak i dowódca „oddziału” „Bystryj”. Jak okazało się później, tenże oddział nigdy więcej nie pojawił się na tych ani na innych terenach. Uważam, że naukowcy ukraińscy manipulują faktami w sprawie oddziału (kurenia?) „Krywonis II”. Pośrednio potwierdza istnienie tylko jednego oddziału P. Rosicki pisząc w swoim doktoracie, że „W dwudziestych dniach listopada 1943 r. jedna sotnia, która składała się w większości z młodzieży, na rozkaz dowództwa wyszła z obozu kurenia »Krywonis II«, co dało początek jego rozformowania”¹⁷⁰. Wszystko to każe mi sądzić, że albo takiego oddziału nie było, albo, wobec informacji archiwalnych o jego istnieniu, że A. Szkitak tak naprawdę prowadził rekrutację do niemieckich formacji policyjnych. Warto dodać, że wyżej wymienieni uczestnicy wydarzeń i naukowcy ukraińscy prawie cały czas operują nazwami kureń „Krywonis I” i kureń „Krywonis II”, nie zajmując się oddziałami. Taki stopień uogólnienia też daje wiele do myślenia w tej sprawie.

W złoczowskim okręgu OUN, a ściślej na wschodnich rubieżach powiatu brodzkiego i w powiecie złoczowskim zorganizowano 4 czoły (plutony) UNS. Bezpośrednimi twórcami byli referenci wojskowi: okręgu – Mychajło Haczekwicz, ps. „Karyj” i powiatu złoczowskiego – Hryhorij Kotelnycki, ps. „Szuhaj”¹⁷¹. Pierwszą bojówkę UNS powołał jednak (na przełomie września i października 1943 roku) były podoficer ACz Wasyl Kipran, ps. „Muzyka” pochodzący ze wsi Brachówka (gm. Ożydów, pow. złoczowski, woj. tarnopolskie). Zasadniczo przebywała

---

¹⁶⁹ Л. Павлишин, op. cit., s. 223.

¹⁷⁰ П. Росіцький, op. cit., s. 123.

¹⁷¹ Р. Загоруйко, *Поверення зі справжнього пекла. Спогади-мемуари учасника національно-визвольних змагань ОУН та УПА (Організації Українських Націоналістів та Української Повстанської Армії)*, Новий Розділ 2004, s. 106.

ona we wsi Czernica (gm. Suchowola, pow. brodzki, woj. tarnopolskie). W październiku tegoż roku H. Kotelnycki doprowadził do zamiany tego dowódcy na Romana Zahorujkę¹⁷², ps. „Łapajduch”, ówczesnie studiującego w Instytucie Politechnicznym we Lwowie¹⁷³. Razem z dowódcami (W. Kipran został zastępcą) bojówka liczyła 24 osoby¹⁷⁴. Z czasem znalazła swoją stałą kwaterę w nieodległej wiosce Boratyn (gm. Suchowola)¹⁷⁵. W listopadzie zostały zorganizowane kolejne dwie czoty. We wsi Trościaniec (Mały) (gm. Płuhów, pow. złoczowski) osiadł oddział Iwana Kotuli¹⁷⁶, ps. „Iwanko”, a w wioskach Brachówka, Przewłoczna i Bołożynów (dwie ostatnie w gminie Sokołówka, pow. złoczowski) kwaterowali członkowie oddziału byłego kaprała WP oraz członka *Sondergruppe* „Nachtigall” i *Schutzmannschaft Bataillon 201* Marjana Krawczuka¹⁷⁷, ps. „Małynowyj”¹⁷⁸. Na przełomie 1943 i 1944 roku powyższe oddziały osiągnęły stany po 40–50 ludzi¹⁷⁹. Wedle Mychajły Romaniuka – historyka ukraińskiego zajmującego się tematyką nacjonalistów w złoczowskim okręgu OUN, sam H. Kotelnycki¹⁸⁰ w listopadzie 1943 roku zebrał grupę 30 ludzi i wyprowadził ją w las koło Boratyna. Stanowiła ona zaczątek

---

¹⁷² R. Zahorujko urodził się 13.01.1922 r. we wsi Podhorce, zmarł w 2006 r. w mieście Новий Розділ (obwód lwowski) (P. Загоруйко, op. cit., s. 18; Л. УПА нс, т. 12, s. 622).

¹⁷³ Ibidem, s. 109, 105.

¹⁷⁴ Ibidem, s. 110.

¹⁷⁵ Ibidem, s. 123, 146.

¹⁷⁶ Iwan Kotula ur.? zginął 7.02.1946 r. w wiosce Łabacz (gm. Ponikowce, pow. brodzki). Służył w *Sondergruppe* „Nachtigall” [i w *Schutzmannschaft Bataillon 201*] (B. Левкович, op. cit., s. 36; Л. УПА нс, т. 12, s. 628).

¹⁷⁷ M. Krawczuk (ps. „Małynowyj”, „Promiń”) urodził się 7.05.1919 r. we wsi Krasne (pow. złoczowski), zmarł pod koniec lat osiemdziesiątych w USA (B. Левкович, op. cit., s. 36; Л. УПА нс, т. 12, s. 628).

¹⁷⁸ Ibidem, s. 131.

¹⁷⁹ Ibidem, s. 135.

¹⁸⁰ H. Kotelnycki urodził się 8.09.1907 r. w wyżej wymienionej wsi Podhorce, zginął 26 (28?).01.1946 r. koło wsi Krzywice (gm. Gliniany, pow. przemysłański, woj. tarnopolskie) (П. Содоль, *Українська...*, 1995, op. cit., s. 47–48; Л. УПА нс, т. 12, s. 628).

jego kurenia [sic!] w 1944 roku¹⁸¹. Z kolei W. Moroz twierdzi, że jednym z oddziałów UNS na tym terenie dowodził Mychajło Karpij, ps. „Czornohora”¹⁸². Jednak uczestnik tych wydarzeń R. Zahorujko przypisał mu dowództwo „bojówki polowej żandarmerii”¹⁸³, a więc nie mogę jej zaliczyć do oddziału zbrojnego UNS. Reasumując, w czasie przekształcenia UNS w UPA-Zachód na rozpatrywanym terenie funkcjonowały 4 czoty/plutony (R. Zahorujki, I. Kotuli, M. Krawczuka i H. Kotelnyckiego) o łącznej liczebności od 150 do 190 wojaków.

Bezpośrednim organizatorem jednostek zbrojnych UNS w okręgach OUN sokalskim i rawskim, jak wcześniej pisałem, został M. Onyszkewicz, ps. „Bohdan” – ówczesny zastępca referenta wojskowego Lwowskiego Obwodu OUN – O. Łyndy¹⁸⁴. Bezpośrednio w tworzeniu oddziałów udział brali referent organizacyjno-mobilizacyjnego okręgu sokalskiego – (Mychajło Hrycyna), ps. „Czajczuk” i prowidnyk rawskiego okręgu OUN – (Pawło Myhał) ps. „Pawur”¹⁸⁵.

M. Onyszkewicz nie za bardzo kwapił się do organizacji oddziałów UNS, tłumacząc się „(...) brakiem fachowości w dziedzinie wojskowej, (...)”¹⁸⁶. W tej sytuacji „Andrijenko”¹⁸⁷ (O. Łucki) skierował do okręgu rawskiego oddział „Trembita”¹⁸⁸, który od listopada tegoż roku, jak wyżej pisałem, przebywał już w powiecie jaworowskim. To on miał się stać bazą kadrową do tworzenia dwóch nowych oddziałów. I tak, dwa roje 3 czoty stanowiły podstawę do utworzenia nowych oddzia-

---

¹⁸¹ М. Романюк, *Сотня УПА „Свободи“*, „Український Визвольний Рух”, Збірник 1, Львів 2003, s. 97.

¹⁸² В. Мороз, *Вступ*, [w]: Л. УПА нс, т. 12, s. 18.

¹⁸³ Р. Загоруйко, op. cit., s. 112.

¹⁸⁴ *Причинок до історії УПА*, „Вісті Комбатанта”, № 1/1974, інтернет-версія квартильника..., 24 XI 2013, <http://komb-a-ingwar.blogspot.com/search/label/1974%20№%201> [dostęp: 27.04.2019].

¹⁸⁵ AIPN BU 0 259/67, 1313 III, k. 144a (*Protokół przesłuchania podejrzanego Onyszkiewicza...*, 20 V 1948 r.).

¹⁸⁶ Ibidem.

¹⁸⁷ M. Onyszkewicz w swoich zeznaniach posługiwał się tym pseudonimem, określając dowódcę UNS.

¹⁸⁸ AIPN BU 0 259/67, 1313III, k. 144a (*Protokół przesłuchania podejrzanego Onyszkiewicza...*, 20 V 1948 r.).

łów. Jeden z nich powstał w okręgu sokalskim i dowodził nim były plutonowy WP, a ówczesnie komendant posterunku hilfpolisji „Korsak” (Iwan Koziarski¹⁸⁹). Drugi utworzono w okręgu rawskim i na jego czele stanął I. Kapało, ps. „Brodiaha”¹⁹⁰. Druga czota oddziału „Trembita”, na czele z nowym dowódcą, bliżej nam nieznanym, „Prutem” została odkomenderowana do tarnopolskiego obwodu OUN. Natomiast trzeci czotowy „Trembity” M. Hirczak, ps. „Petrenko” przeszedł do lwowskiego okręgu OUN w rejon Jaworowa, budować nowy oddział¹⁹¹ (stworzył go dopiero w sierpniu 1944 roku¹⁹²). Wbrew twierdzeniom „Czornomorecia” (Ł. Zabycz) dowódca 3 czoty H. Mazur nie odszedł „gdzieś na zachód”¹⁹³, czyli na terytorium dzisiejszej Polski celem tworzenia oddziału UNS, a został hilfpolisjantem w powiecie Rawa Ruska, w którym funkcję zastępcy komendanta powiatowej „Policji Ukraińskiej” od 1 października 1943 roku pełnił Iwan Szpontak¹⁹⁴. W ten sposób przestał istnieć oddział „Trembita”.

Po zakwalifikowaniu zmobilizowanych Ukraińców (na terenach okręgów OUN rawskiego i sokalskiego) do służby w tych oddziałach UNS, w pierwszej dekadzie stycznia 1944 roku zostały one ściągnięte w rejon lasów między Mostami Wielkimi i Bełzem. Oddział I. Kapały zakwaterował w leśniczówce Zielona należącej do majątku Bełz niedaleko Piratyna, a I. Koziarskiego w zabudowaniach dworskich we wsi Łucka, należących do folwarku w Kuliczkowie¹⁹⁵. Warto uzmy-

---

¹⁸⁹ I. Koziarski urodził się 23.06.1910 r. we wsi Horbków (gm. Tartaków, pow. sokalski, woj. lwowskie), zginął prawdopodobnie już w 1944 r., być może zgładzony przez ounowską Służbę Bezpieczeństwa (Л. УПА нс, т. 12, s. 527, 627).

¹⁹⁰ *Причинок до історії УПА...*, (List M. Onyszkewicza do brata z 24 I 1948 r.).

¹⁹¹ „Чорноморець”, op. cit., s. 229; ДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 48, арк 223–242 (Історія сотні „Тигри“ (записана на основі оповідання чот[ового] Срібного і рой[ового] Левича, грудень 1949 р.), [w:] Л. УПА нс, т. 12, s. 511–512.

¹⁹² О. Лопачак, *Ті правдиві партизани – то нікотрий ся не здав*, [w:] *Яворівщина...*, т. 2, op. cit., s. 152.

¹⁹³ „Чорноморець”, op. cit., s. 229.

¹⁹⁴ AIPN Rz 107/1614, т. 2, k. 369a, 373 (*Protokół przesłuchania podejrzanego Jana Szpontaka z 12 X 1959 r.*).

¹⁹⁵ *Причинок до історії УПА...*, op. cit., (List M. Onyszkewicza do brata z 24 I 1948 r.).

sławić sobie, że majątki ziemskie (folwarki, niemieckie Liegienschafty) były wówczas w zarządzie niemieckim. W tych miejscach nowo zmobilizowani przechodzili intensywne szkolenie, a oddziały zostały wyposażone w broń (w każdym roju był lekki karabin maszynowy, oba oddziały posiadały po jednym ckm „Maxim”, a oddział I. Kapuły nawet dostał 45 mm granatnik). Proces „szkolenia” trwał do początku marca 1944 roku¹⁹⁶.

W sokalskim okręgu OUN ówczesny okręgowy referent SB Taras Onyszkewicz¹⁹⁷, ps. „Hałajda” w lutym 1944 roku scalił małe bojówki SB w jeden oddział, na czele którego sam stanął. Jego zastępcą został „M 22”, późniejszy „Jewszan” (Dmytro Pełyp^{198,199}), który miał doświadczenie bojowe wyniesione z *Sondergruppe* „Nachtigall” i *Schutzmannschaft Bataillon 201*²⁰⁰. Dowódcami czot zostali byli podoficerowie Wehrmachtu: „Czornota”, „Skala” i „Berkut” (Mykoła Rawłyk?). Oddział zakwaterował w leśniczówce Piratyn (położonej na skraju lasu między wioskami Wólka Mazowiecka i Piratyn, odpowiednio w gminach Hujcze i Kamionka Wołowska, pow. rawski, woj. lwowski)²⁰¹.

Prawdopodobnie bez wiedzy kierownictwa sokalskiego okręgu OUN w powiecie kamienieckim²⁰² były „oficer” Wehrmachtu (być może

---

¹⁹⁶ *Причинок до історії УПА...*, op. cit., (Drugi list M. Onyszkewicza do brata z 24 I 1948 r.).

¹⁹⁷ T. Onyszkewicz urodził się 15.06.1914 r. w miasteczku Uhnowie (pow. rawski), śmiertelnie ranny pod Ostrowem zmarł 30.03.1944 r. w Uhnowie (AIPN BU 0 259/67, 1313III, k. 139 (*Protokół przesłuchania podejrzanego Onyszkewicza Mirosława z 15 IV 1945 r.* [powinno być 1948]; Л. УПА нс, т. 12, s. 517–519, 638).

¹⁹⁸ D. Pełyp urodził się w 1910 r. we wsi Hołe Rawskie (gm. Hujcze, pow. rawski), zginął 27.10.1944 r. w okolicy wioski Jastrzębica, (gm. Korczyn, pow. sokalski, woj. lwowski) (В. Мороз, *Перший лицар Золотого Хреста бойової заслуги УПА – Дмитро Пелуп-“Ем”-“Євиан”*, <http://ukrnationalism.com/history/878-pershyi-lytsar-zolotoho-khresta-boiovoi-zaslughy-upa-dmytro-pelyp-em-y-evshan.html> [dostęp: 18.07.2017]; Л. УПА нс, т. 12, s. 216).

¹⁹⁹ ДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 48, арк. 8–14 (*Коротка історія відділів УПА на терені с[л]. п. п[ров] Орлика*, [w:] Л. УПА нс, т. 12, s. 111, 303).

²⁰⁰ В. Левкович, op. cit., s. 62.

²⁰¹ *Причинок до історії УПА...*, op. cit., (Drugi list M. Onyszkewicza do brata z 24 I 1948 r.).

²⁰² Powiatowe urzędy mieściły się w Kamionce Strumiłowej.

SS-Hauptsturmführer²⁰³) Mykoła Olijnyk²⁰⁴ utworzył oddział zbrojny²⁰⁵. Jako dowódca przyjął pseudonim „Oreł”. Był to pierwszy oddział UNS na tym terenie²⁰⁶. Pod koniec lutego 1944 roku liczył 60 wojaków²⁰⁷.

* * *

Reasumując powyższe informacje mogę stwierdzić, że w UNS utworzono łącznie 18 oddziałów o wielkości od czoty (plutonu) do oddziału (kompanii), które wymieniam poniżej w tabeli. Jeżeli chodzi o jednostkową liczebność wymienionych w tabeli jednostek zbrojnych, to trzeba podkreślić, że bardzo rzadko spotykamy w literaturze konkretne dane, dlatego przyjąłem optymistycznie w szacunku, że pełny oddział posiadał 3 czoty (plutony) o liczebności do 50 osób, czyli 150 ludzi. Jest to średnia wyższa od tej dla oddziałów UPA z Wołynia o 30 ludzi.

Tabela 1. Wykaz oddziałów zbrojnych UNS w okresie lipiec 1943–luty 1944 (włącznie)

L.P.	Wyszczególnienie	Dowódca	Data powstania/ okres istnienia lub dowodzenia	Liczebność	Obszar działalności
		Imię i nazwisko, pseudonim			
stanisławowski obwód OUN					
1.	oddz. „Siromanci”	Andrij Tuczapeć, „Werch”	06.43/06–15.07.43	130	Kałuż
		Dmytro Karpenko, „Jastrub”	15.07.–20.11.43		
2.	oddz. „Trembita”	„Czornobrywyj”	08.43/do 09.43	127	Dolina
		Iwan Kapało, „Brodiaha”	09.43–02.44		
3.	oddz. „Zmiji”	Wasył Andrusiak, „Rizun”	09.43/09.43	ok. 150	Czarny Las

²⁰³ Л. Павлишин, *op. cit.*, s. 250.

²⁰⁴ М. Олійник уродиві сь 15.11.1918 р. ве вси Ханунин (гм. Радзєхóв, вóј. Івóвськє), розстрєланий прєз óновськє СБ 15.04.1944 р. нєдальєко вїоскї Сокóл (гм. Сокóлóвкє) (Л. УПА нс, т. 12, с. 638).

²⁰⁵ Я. Романина-Лєвкович, *Життя підпільниці*, [w:] *Спогади вояків УПА...*, *op. cit.*, s. 152.

²⁰⁶ Д. Куп’як, *Спогади нерозстріляного*, Львів 1993 (репрінт), s. 179.

²⁰⁷ Архїв Центру дослїджень визвольного руху м. Львів (АЦДВР Ль), ф. 10 (*Протокол з діяльності Орла та виконання присуду смерті*), [w:] Л. УПА нс, т. 12, s. 576.

Mieczysław Samborski

I.	kureń „Czorni Czorty”		k.08.43–11.43	110	Kosmacz, pow. kołomyjski
	dow. kurenia	Ilko Raczok, „Łypej” Iwan Butkowski, „Hucuł”	k.08–11.43 11.43		
4.	oddz. kurenia	Mykoła Jaworski, „Kozak”	08–11.43	110	pow. tłumacki,
5.		Ołeksza Chimeneć, „Błahyj”	08– 26.11.43		
6.		Ilko Raczok, „Łypej”	08–11.43		
II.	kureń		01.44–nadal*		
	dow. kurenia	Wasył Andrusiak, „Rizun”	01.44–nadal		
3.a.**	oddz. „Zmiji”	Wasył Andrusiak, „Rizun”	10–11.43–01.44	ok. 150	Czarny Las
	dow. operacyjny	Petro Melnyk, „Chmara”	01.44–nadal		
7.	oddz. „Mesnyky”	Ołeksza Chimeneć, „Błahyj”	11,43/k. 11.43–nadal	ok. 150	
8.	oddz. „Drużynnyky”	Mychajło Maruszczak, „Czernyk”	02.44/02–03.44–nadal	ok. 150	Halicz, Czarny Las
9.	oddz. „Dowbusz”	Iwan Gonta, „Hamalija”	02.44/02.44–nadal	ok. 150	Czerniejów, Łysiec, Czarny Las
tarnopolski obwód OUN					
10.	oddz. „Orły”	Wasył Hałuszczak?, „Kłycz”	09–10.43/do 20.11.43	ok. 150	północna część pow. rohatyńskiego
III.	kureń		10.11–nadal		
	dow. kurenia	Dmytro Karpenko, „Jastrub”	20.11.–nadal		
1.a**	oddz. „Siromanci”	Hryhorij Kowalczyk, „Woron”	20.11.43– nadal	130	baza w gm. Podkamień pow. Rohatyn
10.a.	oddz. „Orły ”	Kit, „Koc”	20.11.43– nadal	ok. 150	
11.	oddz. „Burlaky”	Wasył Szepeta, „Czornyj”	10–11.43/– nadal	ok. 150	
12.	oddz. „Bujni”	Mychajło Hawryłyszyn?, „Hroza”	11.43/11.43-k. 11.43	ok. 150	między rz. Seret i Zbrucz, półn. część województwa
		Stepan Markiza, „Hordij”	k.11.43–nadal		
13.	oddz. „Siri Wowky”	Petro Chamczuk, „Bystryj”	10.43/10.43–19.01.44	ok. 150	pow. Brody i Złoczów
		Kornafel, „Łemko”	19.01–03.44		
		Petro Chamczuk, „Bystryj	03.44–nadal		
drohobycki obwód OUN					
14.	oddz. „Krywonis I”	Wasył Bobjak, „Szachaj”	07.43/07–11.43	140	gm. Sławsko, pow. Stryj

15.	Oddz. „Krywonis II”	Antin Szkitak, „Omelan”	07/43/07–29.11.43	180	gm. Strzył- -ki, pow. Turka
Iwowski obwód OUN					
2.a.	oddział „Trembita”	Iwan Kapało, „Brodiaha”	09.43/09.43–01.44	127	Jaworów
16.	czota	Wasył Kipran, „Muzyka”	06.43/06–10.43		
		Roman Zahoruj- ko, „Łapajduch”	10.43–nadal	40–50	Złoczów
17.	czota	Iwan Kotula, „Iwanko”	10.43/10.43–nadal	40–50	Złoczów
18.	czota	Marjan Krawczuk, „Małynowyj”	11.43/11.43–nadal	40–50	Złoczów
19.	czota	Hryhorij Kotelnyc- ki, „Szuhaj”	11.43/11.43–nadal	30	
20.	oddział	Iwan Kapało, „Brodiaha”	11.43/11.43–nadal	ok. 150	gm. Bełz
21.	oddział	Iwan Koziański, „Korsak”	11.43/11.43–nadal	ok. 150	gm. Bełz
22.	oddz.	Taras Onyszke- wicz, „Hałajda”	01.44/01–02.44– nadal	ok. 150	Sokal
23.	czota	Mykoła Olijnyk, „Oreł”	01.44/01–02.44– nadal	60	Kamionka Strumiłowa
Łączna liczebność jednostek zbrojnych na dzień likwidacji UNS				1 990–2 020	

* jednostka zbrojna istniała w dniu likwidacji UNS

** ten sam oddział wcześniej wymieniony

Źródło: opracowanie własne na podstawie przywołanej w artykule literatury

Jak wynika z powyższej tabeli na koniec istnienia, UNS posiadała 13 „pełnych” oddziałów i 5 czot zbrojnych liczących łącznie około 1 990–2 020 ludzi. Było to mniej o 3–4 tysiące członków od liczby 5–6 tys. podawanej przez jej twórcę O. Łuckiego i bezkrytycznie powielającej przez naukowców ukraińskich. Ale i ta liczba wojaków wystarczyła do wymordowania w tym czasie około 11–12 tys. Polaków.

Mieczysław Samborski

Bibliografia

Боротьба проти повстанського руху і націоналістичного підпілля: протоколи допитів заарештованих радянськими органами державної безпеки керівників ОУН і УПА. Літопис УПА Нова серія, ред. П. Сохань П. Потічний та ін., т. 9, Київ–Торонто 2007.

Чорний ліс. Видання команди Станіславівського тактичного відтинка УПА (Чорний ліс) 1947–1950, Літопис УПА, ред. Є. Штендера, П. Потічний, т. 4, Торонто 1989.

Допіра Б., «Сіроманці». Відділ окремого призначення, Львів 2003.

Дрогобицький І., *Формування Української народної самооборони як першооснови УПА „Захід” у матеріалах радянських органів дежвезпеки, „Галичина”, ч. 24/ 2013.*

Група УПА „Говерля”. Книга перша: Звіти та офіційні публікації. Літопис УПА Нова серія, впоряд. П. Содоль, т. 18, Торонто 1990.

Льницький В., *Життєвий і бойовий шлях Петра Мельника – „Хмари” (за матеріалами особистих зізнань та документів репресивно-каральних органів), „Галичина. Всеукраїнський науковий і культурно-просвітній красесназавчий часопис”, 24/ 2013.*

Komański H., Siekierka S., *Ludobójstwo dokonane przez nacjonalistów ukraińskich na Polakach w województwie tarnopolskim 1939–1946*, Wrocław 2006.

Лесів С., Коретчук Я., П. Хмара сотник УПА, *Вогні повстання УПА на відтинку Чорного Лісу 1943–1945*, ч. перша, 1949.

Мороз В., *Українська Народна Самооборона (УНС) на терені Дрогобицької області (1943 рік), „Визвольний шлях”, кн. 6 (627), 2000.*

Павлишин Л., *„На грані двох світів...”. Спогади військовика-бандерівця*, Львів 2010.

Ремесло повстанця. Збірник праць підполковника УПА Степана Фрасуляка – Хмеля, ред. Р. Забілий, Львів 2007.

Роман Шухевич у документах радянських органів державної безпеки (1940–1950), ред. П.П. Сергійчук, т. 1, Київ 2007.

Росіцький П., *Українська народна самооборона в Дистрикті „Галичина” у 1943 році (на правах рукопису)*, Львів 2018.

Samborski M., *Sprawcy ludobójstwa Polaków na Wołyniu w czasie II wojny światowej. Historia Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów i Ukraińskiej Powstańczej Armii*, Warszawa 2018.

Шанковський Л., *Тринадцять літ... (Дії УПА й збройного підпілля ОУН на терені Військової округи ч. 4 «Говерля» в 1943–1956 рр.)*, [w:] *Альманах Станіславівської землі. Збірник матеріалів до історії Станіслава і Станіславщини*, ред. кол., І. Ставничий, О. Левицький, о. В. Клодницький та ін., [т. I], Нью-Йорк–Торонто–Мюнхен 1975.

Siekierka S., Komański H., Bulzacki K., *Ludobójstwo dokonane przez nacjonalistów ukraińskich na Polakach w województwie łwowskim 1939–1947*, Wrocław 2006.

Siekierka S., Komański H., Rózański E., *Ludobójstwo dokonane przez nacjonalistów ukraińskich na Polakach w województwie stanisławowskim 1939–1946*, Wrocław 2007.

Третя подільська воєнна округа УПА «Лисоня». Документи й матеріали. Літопис УПА, ред. Є. Штендера, т. 12, Торонто 1989.

Воєнна округа УПА „Буг”. Документи і матеріали 1943–1952. Літопис УПА Нова серія, упор. В. Мороз, О. Вовк, т. 12, Київ–Торонто 2009.

Воляннюк С., *Формування груп Української народної самооборони на території Тернопільської області ОУН (друга половина 1943 – початок 1944 рр.)* (<https://drive.google.com/file/d/1mrvOVYIeDQ2J0YvCJZdizRqauQAGbITr/view> [dostęp: 14.03.2019]).

Воляннюк С., *Нарис про діяльність ВО УПА „Лисоня”, [w:] Воєнна округа УПА Лисоня 1943–1952. Документи і матеріали, Літопис УПА Нова серія*, т. 20, Київ–Торонто 2012.

Wołczański J. ks., *Eksterminacja narodu polskiego i kościoła rzymskokatolickiego przez ukraińskich nacjonalistów w Małopolsce Wschodniej w latach 1939–1945. Materiały źródłowe*, cz. 1, Kraków 2005.

Wołczański J. ks., *Eksterminacja narodu polskiego i kościoła rzymskokatolickiego przez ukraińskich nacjonalistów w Małopolsce Wschodniej w latach 1939–1945. Materiały źródłowe*, cz. 2, Kraków 2006.

Ukrainian National Self-Defence (July 1943–February 1944) – predecessor of the Ukrainian Insurgent Army-West in the Eastern Malopolska Region. Organisational structure, staff and units

Keywords

Ukrainian National Self-Defence, Ukrainian Insurgent Army, Eastern Malopolska Region, Ukrainian nationalism, ethnic cleansing, Ołeksander Łucki, World War II

Summary

This is the first so extensive scientific description in Polish historical literature of the formation and organization of the Ukrainian National Self-Defence (UNSD) operating in the district of Galicia of General Government in the period from July 1943 to February 1944 (inclusive). After 1944, it has been transformed and enlarged, and formed Ukrainian Insurgent Army-West. UNSD was formed by the acting commander of the Organisation of Ukrainian Nationalists, Hauptman Roman Szuchewicz. Oberleutnant Ołeksander Lutski, who in 1941–1942 served in the same German units as Szuchewicz, was directly involved in its formation. The article describes the immediate reasons for forming the UNS, who organized its structures in particular regions of the OUN. It also describes

the formation of 23 units and platoons (their commanders and areas in which they were active), which murdered over 12 thousand Poles until February 1944 (inclusive).

Die Ukrainische Nationale Selbstverteidigung (Juli 1943–Februar 1944) – die Vorgängerin der Ukrainischen Aufständischen Armee-Westen in Ostkleinpolen. Die Organisationsstruktur, personelle Besetzung und bewaffnete Einheiten

Schlüsselwörter

Ukrainische Nationale Selbstverteidigung, Ukrainische Aufständische Armee, Ostkleinpolen, ukrainischer Nationalismus, ethnische Säuberung, Oleksandr Łucki, Zweiter Weltkrieg

Zusammenfassung

Es ist die erste so ausführliche wissenschaftliche Beschreibung der Gründung und Organisation der Ukrainischen Nationalen Selbstverteidigung (UNS), die im Zeitraum von Juli 1943 bis Februar 1944 (einschließlich) im Distrikt Galizien innerhalb des Generalgouvernements tätig war, in der polnischen Geschichtsliteratur. Seit 1944 wurde UNS in die Ukrainische Aufständische Armee umgestaltet und organisatorisch um die Ukrainische Aufständische Armee – West erweitert. Die UNS entstand im Auftrag des amtierenden Prowidnyks [*Anführer*] der Organisation Ukrainischer Nationalisten Hauptmann Roman Schuchewytsch. Ihr direkter Organisator war Oberleutnant Oleksandr Łucki, der 1941–1942 in den gleichen deutschen Einheiten wie der Auftraggeber tätig war. Der Artikel beschreibt den direkten Grund für die Entstehung der UNS, wer unter Angabe des Vor- und Nachnamen sie in den einzelnen OUN-Bezirken organisiert hat. Er beschreibt die Organisation von 23 Truppen und bewaffneten *Czotas* [*Züge*] (ihre Führer und Einsatzgebiete wurden definiert), die bis Februar 1944 (einschließlich) über 12 000 Polen ermordet haben.

Украинская Народная Самооборона (июль 1943– февраль 1944) – предшественница Украинской Повстанческой Армии-Запад в Восточной Малопольше. Структура организации, кадры и вооруженные отряды

Ключевые слова

Украинская Народная Самооборона, Украинская Повстанческая Армия, Восточная Малопольша, украинский национализм, этническая чистка, Александр Луцкий, Вторая мировая война

Резюме

Данная публикация является первым в польской исторической литературе столь обширным научным описанием образования и способа организации Украинской Народной Самообороны (УНС), действующей в дистрикте Галиция Генерал-губернаторства в периоде с июля 1943 до февраля 1944 года (включительно). С 1944 года она была организационно расширена и преобразована в Украинскую Повстанческую Армию – Запад. УНС была создана по указанию исполняющего обязанности предводителя Организации Украинских Националистов, гауптмана Романа Шухевича. Ее действительным организатором был оберлейтнант Александр Луцкий, который в 1941–1942 годах служил в тех же немецких частях, что и Роман Шухевич. В статье указано, что являлось непосредственной причиной возникновения УНС, и кто конкретно создавал ее в каждом из округов ОУН. Описывается образование 23 вооруженных отрядов (включая их командиров и область действий), которые вплоть до февраля 1944 года (включительно) уничтожили более 12 тысяч поляков.